

Economisch-Statistische Berichten

Het moderne denken

★

Dr F. Hartog

Convertibiliteit

★

Prof. Mr J. G. Koopmans

Opheldering inzake het prijsindexcijfer

★

Dr Ir Z. Y. van der Meer

De woningbouw na twee wereldoorlogen

Vergelijkend overzicht

★

Drs J. W. de Pous

Het monetair nationaal overzicht

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

38e JAARGANG

No 1902

WOENSDAG 11 NOVEMBER 1953

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van Prof. P. Hen-
nipman, Prof. P. B. Kreukniet, Prof. H. W.
Lambers, Th. Ligthart, Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50; fr. p. post f 23.60;
voor studenten f 19.—; franco per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de
boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM

Uitvoering van bouw- en
betonwerken onder toepassing
van alle moderne bouw-
methoden

VRAAGT BROCHURE WERNINK's WERKEN No. 35

**N.V. WERNINK's BETONMAATSCHAPPIJ
LEIDEN**

Directie: P. A. WERNINK Jr en Ir . J. G. VAN HOEK

R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

BERICHT

Ook voor de E.-S.B. van 1953 zijn weer banden be-
schikbaar tegen de prijs van f 4,25.

Uw bestelling gelieve U te richten aan: Kon. Ned.
Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Postbus 42, Schiedam.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse
Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de
Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26.—,
overige landen f 28.— per jaar. Abonnementen kunnen
ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Het moderne denken

Wat verstaat men onder het moderne denken? Als ik juist onderscheid, is het niet hetzelfde als het hedendaagse denken. Het hedendaagse immers kan zelfs wel gelijk zijn aan het vroeger gedachte; zo denken de economen thans over de arbeidsdeling niet anders dan Adam Smith in 1776.

Zodra echter de term modern wordt gebruikt, wordt daarin méér gelegd dan de betrekking tot het heden; modern bevat tevens de nuance van afwijking van het vorige. De moderne geldtheorie is tegelijk de huidige geldtheorie en — daarom wordt zij modern genoemd — een andere dan de vroegere geldtheorie.

Deze gedachten komen des te sterker op, men vergeve mij enige subjectiviteit, bij het juist gevierde achtste lustrium van de Nederlandsche Economische Hoogeschool. Wanneer men spreekt met afgestudeerden uit de eerste jaren — en het behoeft bij die eerste jaren niet te blijven — dan komt het gesprek telkens terug op veranderingen in de vakken en in de interpretatie van de in bepaalde vakgebieden behandelde problemen. Wie heeft voorzien in 1913, dat een artikel als Prof. Mr J. G. Koopmans in dit nummer heeft bijgedragen, als probleem niet alleen zou behoren tot het vakgebied van de theoretische economeer doch tevens ook brandpunt zou zijn van zeer directe economisch-politieke belangstelling?

Evenzo wanneer men de economische vakkring verlaat en spreekt met beroepsgeenoten uit andere faculteiten. Hoe dikwijls luidt het antwoord aan de belangstellende leek: „Och daar denken we op het ogenblik anders over; nadere onderzoekingen hebben daarop een nieuw licht geworpen." Hoe komt hij, die toch iets wil blijven bevroeden, van wat er met het wetenschappelijk wereldbeeld gebeurt, aan zijn trek? Zelfstandig onderzoek is voor iemand met een volle maatschappelijke taak uitgesloten, ja zelfs het volgen met behulp van samenvattende werken is voor de meesten een taak, waaraan men niet waagt te beginnen. Naar ik meen is uit deze ontwikkeling de grote belangstelling voor encyclopaediën te verklaren. Persoonlijk gesproken, het is voor mij een, te welkven fremd, ingoegen in een encyclopaedie te lezen; zodoende heb ik over het antwoord dat de slagwoordgewijze opgebouwde encyclopaediën op de denkvraag plegen te geven wel een indruk. Het zij verre van mij, op grond van die indruk, een kwaad woord van de Nederlandse encyclopaediën te zeggen. Telkens opnieuw treft, hoezeer een auteur, hoewel door ruimtegebrek geteisterd, het met de degelijkheid niet op een accoordje durft

te gooien. Maar toch de algemene encyclopaedie heeft haar sterkste zijde in de beschrijvende en refererende rubrieken. De denkvraag, hoe de voorgedragen opvatting te verstaan is, als een voortzetting van of een breuk met vroegere opvattingen, kan slechts zelden worden verantwoord.

Voor de lezer, die naast informatie tegelijk zoekt naar het, verkort, betoog dat tot de informatie leidde, is het „Handboek van het moderne denken"¹⁾ een goed instrument. Het is geen werk, waarin men even naslaat, wat Kariatiden betekent, integendeel, het tracht telkens opnieuw de vraag te beantwoorden: hoe kunnen wij denken over enig onderwerp; in wezen dus de vraagstelling van de wetenschap. Het is daarom niet geschreven voor de befaamde slaperige hoorder uit het puntlicht, die knikbolland meende: dat kon wel klaarder zijn. Doch wie het avontuur van de geestelijke inspanning bemint, vindt hier een lustoord, en een goed aangelegd lustoord. Deze aankondiging is wat vertraagd, omdat een encyclopaedisch handwoordenboek eerst kan worden beoordeeld als men er geruime tijd naar heeft gegrepen, naar de behoefte zich voordeed. Juist deze ervaring maakt mij bereid en geneigd dit werk aan te bevelen voor de intellectueel levende. (Het woord intellectueel zij vermeden want „een algemeen aanvaarde definitie van intellectuelen bestaat niet", leert ons het hier besproken Handboek).

Het boek heeft een doordachte inleiding: het omvat de op dit moment ook van toekomstig belang lijkende ontwikkelingen in het natuurwetenschappelijk en geesteswetenschappelijk denken, slagwoordgewijze opgebouwd. Op het gebied van de logica en methodologie worden begripsbepalingen gegeven, scherp als een naald, en voorzien van heldere voorbeelden. De aan economen welbekende strijd tussen inductie en deductie zal na lezing opgelost zijn: wie beweert voor een dilemma te staan, zal uit de gegeven scherpe omschrijving zich realiseren, wat hij bedoelde te zeggen. Ik koos een enkel voorbeeld uit het gebied, dat mij sterk boeit. De rubriek economie is eveneens goed geschreven en zal ook voor menig economisch geschoold nog nieuwe gezichtspunten openen. Daarnaast kan men op avontuur over godsdienstwetenschap en philologie, over psychologie en biologie (een zeer verhelderend artikel over erfelijkheid bijv.). Alles bijeen: ik ben dankbaar dit boek bij de hand te hebben.

H. W. L.

¹⁾ Encyclopaedisch Handboek van het moderne denken, onder redactie van Dr W. Banning, Dr C. J. van der Klaauw, Dr H. A. Kramers, Dr H. J. Pos, Dr. K. F. Proost, Dr J. B. Ubbink, 3e geheel herziene druk. Van Loghum Slaterus, Arnhem, M C M L, f 26.50.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Het moderne denken, door Prof. H. W. Lambers	899	gelijkend overzicht, door Dr Ir Z. Y. van der Meer	911
Convertibiliteit, door Dr F. Hartog	901	Het monetair nationaal overzicht, door Drs J. W. de Pous	916
Opheldering inzake het prijsindexcijfer, door Prof. Mr J. G. Koopmans	903	London Letter, door Henry Hake	918
De woningbouw na twee wereldoorlogen; ver-		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet	920

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; C. van den Berg (secretaris). Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Dr F. HARTOG, Convertibiliteit.

Convertibiliteit is geen doel in zichzelf, doch vormt een bepaald onderdeel van het algemene streven naar internationale samenwerking en verruiming der internationale economische betrekkingen. Voorlopig beperken de bestaande convertibiliteitsplannen zich tot het lopende betalingsverkeer. Er zal wel niemand zijn die de illusie koestert dat binnen afzienbare tijd de convertibiliteit voor alle valuta's zal worden hersteld. Gerekend moet worden met de waarschijnlijkheid, dat een beperkt aantal landen de spits moet afbijten, die dan een „convertibiliteitsclub” vormen te midden van de overige, niet convertibele, valuta's. Men kan hierbij twee wegen volgen: de openstelling van de convertibiliteit ook voor schulden in niet-convertibele valuta (open convertibiliteit) of alleen voor de leden van de club (gesloten convertibiliteit). Het is zeer de vraag, of thans het geschikte moment voor de beslissende stap naar open convertibiliteit reeds is aangebroken. De invoering van een gesloten convertibiliteit binnen de groep der relatief harde E.B.U.-valuta's (inwisselbaarheid in dollars voor elkaars saldi) zou vermoedelijk een eind in de juiste richting gaan. Door de resoluties van de Raad van de O.E.E.S. is de mogelijkheid om een groep convertibele valuta's te vormen open gebleven.

Prof. Mr J. G. KOOPMANS, Opheldering inzake het prijsindexcijfer.

De verklaringen, ter gelegenheid van de „algemene beschouwingen” in de Tweede Kamer door de Ministers van Economische en van Sociale Zaken afgelegd met betrekking tot de gang van zaken bij de totstandkoming van de jongste loonronde, hebben in belangrijke mate bijgedragen tot het scheppen van klaarheid in de „nevel-massa” van heel en half ware geruchten, die sedert de regeringsbeslissing van 28 September jl. de ronde deden omtrent de berekening van het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud. Speciaal Minister Zijlstra, die het cijfermatige gedeelte van de uiteenzetting voor zijn rekening nam, had daarbij echter te lijden onder de handicap, dat hij dit moest doen zonder „de gebruikelijke technische hulpmiddelen”. De Minister ging bij zijn streven naar een „non-technical” uiteenzetting zelfs zover, dat hij, zolang deze uitdrukkingen niet bij de replieken door een der Kamerleden waren gebruikt, zorgvuldig het hanteren van vaktermen als „elasticiteit van de vraag” vermeed. Schrijver heeft nu in dit uitvoerige artikel de overigens bijzonder heldere ministeriële uiteenzetting nog iets nader gecommentarieerd met een (bescheiden) gebruik van deze vaktermen en andere technische hulpmiddelen.

Dr Ir Z. Y. VAN DER MEER, De woningbouw na twee wereldoorlogen; vergelijkend overzicht.

Na de eerste wereldoorlog was de nood op ander terrein dan de woningbouw vrij spoedig gelenigd, waardoor meer middelen konden worden aangewend ter bestrijding van de woningnood. De concurrentie, die de woningbouw bij het beslag leggen op de nodige productiemiddelen na de tweede wereldoorlog ondervond, was veel groter. Bovendien was het conjunctuurbeloop na de beide wereldoorlogen verschillend. Dit is van betekenis voor de woningbouw, daar — doordat doorgaans geruime tijd verloopt voordat de huren zich aan de bouwkosten aanpassen — in het algemeen een periode van

hoogconjunctuur met oplopende bouwkosten voor de activiteit in de woningbouw ongunstig en een depressie met dalende bouwkosten gunstig is. Voorts waren de huren voor nieuwbouw na de eerste wereldoorlog al spoedig vrij, terwijl thans de huurpolitiek is ingebed in de loon- en prijspolitiek. Ook doet de ontwikkeling der bouwkosten thans vooralsnog niet verwachten, dat de toegestane huren en die, welke voor een rendabele exploitatie noodzakelijk zijn, binnen korte tijd naar elkaar toe zullen komen.

Drs J. W. DE POUS, Het monetair nationaal overzicht.

Door de herwaardering van de monetaire politiek, welke in het jongste verleden kan worden geconstateerd, vormt de monetaire analyse een onmisbaar instrument voor een juist inzicht in de economische ontwikkeling en de economische politiek. In ons land is op dit gebied door het Centraal Planbureau belangrijke arbeid verricht. Het door dit bureau ontworpen begrippenapparaat en de in de verschillende Centraal Economische Plannen gebezigde analyse verdienen dan ook ongetwijfeld een ruimere belangstelling dan die, welke tot nu toe uit enkele schaarse publicaties is gebleken. Aan het Centraal Economisch Plan 1953 is als bijlage toegevoegd een monetair overzicht. Schrijver geeft in dit artikel een kritische beschouwing over dit overzicht, en komt daarbij tot de conclusie, dat het monetair overzicht van het Planbureau enige belangrijke vragen onbeantwoord laat en op verschillende punten een nadere toelichting behoeft. Een uiteenzetting hieromtrent acht schrijver gewenst.

SOMMAIRE

Dr F. HARTOG, Convertibilité.

Dans cet article, l'écrivain étudie deux formes de convertibilité: la convertibilité „ouverte” et la convertibilité „fermée”. Le moment voulu pour l'étape décisive vers une convertibilité ouverte n'est pas encore arrivé. L'injection d'une convertibilité fermée dans le groupe des valeurs U.E.P. relativement fortes, amènerait probablement la fin de la juste direction.

Prof. Mr J. G. KOOPMANS, Eclaircissement en matière d'index des prix.

Depuis la décision du Gouvernement néerlandais en matière de l'augmentation des salaires prises le 28 septembre dernier, des bruits ont couru, concernant le calcul du chiffre index des prix du standard de vie. Au sujet de ce calcul, le Ministre Zijlstra a fait un exposé non technique à la deuxième Chambre. L'auteur, dans cet article, a commenté cet exposé, à l'aide de termes professionnels et de moyens techniques.

Dr Ir Z. Y. VAN DER MEER, La construction d'habitations après deux guerres mondiales; aperçu comparatif.

L'auteur compare la construction d'habitations néerlandaise, après la première et après la seconde guerre mondiale. Il s'étend sur les différences qui se produisirent en relation avec la courbe conjoncturelle et la politique des loyers, et leur incidence sur la construction.

Drs J. W. DE POUS, L'aperçu monétaire national.

Au Plan Central Economique 1953, publication du Bureau Central de Plan, a été ajouté en annexe, un aperçu monétaire. Dans son article, l'auteur émet des considérations critiques sur cet aperçu.

Convertibiliteit

Het specifieke doel dat men — als het goed is — op het gebied van de vrijmaking van het internationale betalingsverkeer nastreeft, is convertibiliteit, d.i. inwisselbaarheid van de verschillende valuta's in goud of dollars. Het voordeel van convertibiliteit als stap naar verdere verruiming van het internationale economische verkeer is de mogelijkheid tot uitbreiding van de multilaterale arbeidsverdeling als gevolg van de opheffing van de discriminatie tussen valuta's met een uiteenlopende graad van hardheid, alsmede het wegvallen van de nationale verschillen in dollarregiem als hinderpalen vóór een coördinatie van de economische politiek der Europese landen (vgl. de Benelux-moeilijkheden op dit punt). Convertibiliteit is dus geen doel in zichzelf, doch vormt een bepaald onderdeel van het algemene streven naar internationale samenwerking en verruiming der internationale economische betrekkingen.

De landen die zich dit laatste ideaal als doel stellen, moeten op vele fronten strijd voeren. Op het gebied van het goederenverkeer bestaan als aanvalsobjecten de tarieven en contingenteringen, terwijl verder het dienstenverkeer, betalingsverkeer, kapitaalverkeer en personenverkeer (migratie) nog steeds aan tal van hinderlijke beperkingen onderworpen zijn. Ten dele vormen deze restricties een *interdependent* geheel: het verband tussen de verschillende objecten en aspecten van het internationale economische verkeer maakt een samenhangend stel maatregelen nodig. Voor zover dit het geval is, gebiedt de *strategie* (grote lijn) van de economische integratie een simultaan optrekken op verschillende terreinen. Zo is het in de pas lopen van de verruiming van het goederen-, personen- en kapitaalverkeer veel effectiever dan het achtereenvolgens afzonderlijk aan de orde stellen van deze problemen, omdat in het eerste geval de aanpassing over een breder vlak wordt verdeeld. Wel kan worden getracht, op een bepaald punt te beginnen, teneinde aldus ook op andere terreinen de integratie te vergemakkelijken en deze laatste dan in een volgend stadium daarbij te betrekken. Men zou hier kunnen spreken van de *tactiek* (methode) der integratie.

De samenhang tussen de verschillende restrictie maatregelen kan ook aldus zijn, dat zij achter elkaar gelegen barrières vormen, zodat of wel een afschaffing van de éne belemmering (bijv. contingenteringen) niet effectief is zolang niet ook de tweede (bijv. tarieven) is opgeruimd, of zelfs een bres in de éne muur leidt tot een extra versterking van de tweede. Vooral in het laatste geval is het ook hier een strategische eis om alle handels- en betalingsrestricties tegelijk aan te pakken. Niettemin kan het tactisch gewenst zijn, om bij de forcering van een dubbel gegrendelde deur te beginnen met het zwakste slot.

Het is dus alleszins geoorloofd en veelal zelfs geboden om, ondanks het nauwe verband tussen de verschillende gebieden van internationale economische politiek, telkens op een of meer bepaalde punten offensief op te treden, met de bedoeling om later het front recht te trekken op een verder vooruitgeschoven lijn. Zo is momenteel de kolen- en staalsector in klein-Europes verband een vooruitspringende saillant, die om verdergaande integratie vraagt, omdat de bestaande toestand niet stabiel kan zijn.

Het voortdurend „switchen” naar andere objecten van economische integratie — hetzij omdat men elders is vastgelopen, hetzij omdat men elders het terrein heeft

voorbereid — is dan ook een zaak welke alle aandacht verdient.

Momenteel verloopt, zoals de G.A.T.T.-conferentie te Genève, de conferentie van plaatsvervangers te Rome en de betrekkelijke stagnatie van de liberalisatie in het kader der O.E.E.S. aantonen, de verdere verruiming van het internationale (resp. klein- of groot-Europese) goederenverkeer uiterst stroef. Daarentegen schijnt er op het punt van de vrijmaking van het betalingsverkeer thans meer te bereiken te zijn. Er is daarom alle reden om te zien, wat op dit gebied mogelijk en wenselijk is.

Voorlopig beperken de bestaande convertibiliteitsplannen zich tot het *lopende* betalingsverkeer. Vrijheidsplan van kapitaaloverdrachten, hoewel met het oog op de samenhang tussen de goederensfeer en de sfeer der productie middelen van groot belang, zou uit hoofde van de hoge externe schuldenlast van sommige landen en de mogelijkheid van excessieve speculatieve transacties (vgl. het vooroorlogse „hot money”) een te onzeker element in het systeem brengen.

Er zal wel niemand zijn die de illusie koestert dat binnen afzienbare tijd de convertibiliteit voor alle valuta's zal worden hersteld. Gerekend moet dus worden met de waarschijnlijkheid, dat een beperkt aantal landen de spits moet afbijten, die dan een „*convertibiliteitsclub*” vormen te midden van de overige, niet convertibele, valuta's. Men kan hierbij twee wegen volgen: de opening van de convertibiliteit ook voor schulden in niet-convertibele valuta of alleen voor de leden van de club (vgl. voor de laatstgenoemde vorm het sterlinggebied en de Zwitserse opvatting van convertibiliteit). In het eerste geval zou men van een *open*, in het tweede van een *gesloten* convertibiliteitsclub kunnen spreken, met dien verstande dat deze termen hier niet betrekking hebben op de al of niet toelating van nieuwe leden, doch op de al of niet toekenning van omwisselingsfaciliteiten aan niet-leden. Uit datgene wat over het Britse convertibiliteitsproject bekend is geworden blijkt, dat in het kader daarvan wordt gedacht aan de eerstgenoemde vorm, waarbij men het probleem van de zgn. goedkope sterling (afkomstig van landen die hun sterlinggoeden niet kunnen converteren) uit de wereld helpt. Deze open convertibiliteit stelt niet alleen als voorwaarde een evenwicht in het lopende dollarverkeer voor de convertibiliteitsclub als geheel, doch bovendien een duurzaam evenwicht in de Amerikaanse lopende betalingsbalans (d.i. mondiaal dollarevenwicht) omdat de landen met convertibele valuta's dan ook in de dollarbehoefte van de landen met niet-convertibele valuta's moeten voorzien. Bij afwezigheid van een algemeen dollarevenwicht komen de convertibele valuta's bloot te staan aan een voortdurende drainage van hun goud- en deviezenreserves van de zijde der niet-deelnemende landen welke met een dollartekort te kampen hebben. Deze landen zouden tevens trachten, door discriminatie tegen de convertibele valuta's, lopende overschotten in deze valuta's te kweken, teneinde deze in dollars te kunnen omwisselen. Omgekeerd is het voor de landen met convertibele valuta's zaak, hun tekorten tegenover andere landen zoveel mogelijk te beperken. Ook dit kan gemakkelijk tot handelsbeperkingen leiden, hetgeen impliceert dat de discriminatie (tegenover de dollar) verdwijnt door een aanpassing naar beneden in plaats van naar boven: het beperkende dollarregiem

wordt nu tot alle importen uitgestrekt. Dit zou een stap terug betekenen in plaats van een stap voorwaarts, zodat het middel erger zou zijn dan de kwaal. Reeds jaren geleden heeft Prof. Frisch de aandacht gevestigd op het feit, dat discriminatie tot een ruimer handelsverkeer kan leiden dan die vorm van non-discriminatie, waarbij alle valuta's behandeld worden op dezelfde voet als de meest schaarse valuta.

Zoals de algemene dollarsituatie zich thans en naar alle waarschijnlijkheid in de nabije toekomst voordoet, lijkt het structurele dollartekort binnen betrekkelijk nauwe grenzen teruggebracht. Met behulp van een zekere activering van de middelen van het Internationale Monetair Fonds — de valutareserves van de Europese landen zijn immers doorgaans nog vrij laag — zou dus wellicht een sprong in de convertibiliteit mogelijk geacht kunnen worden. Hierbij moet men zich echter niet op een dwaalspoor laten brengen door de feitelijke dollarbalans, omdat deze ten dele bereikt is door kunstmatige beperking van dollarinvoeren en uitgebreide militaire hulp van de zijde der Verenigde Staten. Hoewel het laatste voorlopig wel een blijvend verschijnsel zal zijn, kan niet worden gerekend op een automatisch equilibrerende Amerikaanse bijstand, op de wijze van de particuliere Engelse kapitaaluitvoer in de negentiende eeuw.

Men kan intussen voor eventuele spanningen nog een andere uitwijkmogelijkheid zoeken, en wel door, hetzij als overgangsmaatregel, hetzij als blijvend systeem, de wisselkoersen meer flexibel te maken. Op de eerstgenoemde mogelijkheid wordt gezinspeeld door het laatste jaarrapport van de Bank voor Internationale Betalingen ¹⁾ en het bekende Duitse rapport van de „Wissenschaftliche Beirat des Bundeswirtschaftsministeriums” ²⁾. Ook het Engelse convertibiliteitsplan schijnt gebaseerd te zijn op een conceptie van zwevende koersen. Deze voorstellen gaan uit van de zienswijze, dat de wisselkoersen op korte termijn een equilibrerende factor vormen. Deze opvatting is evenwel moeilijk houdbaar gebleken. Juist op korte termijn zijn de wisselkoersen slechte regulatoren van de valutamarkt. Integendeel wordt door fluctuerende koersen een element van nervositeit in het internationale goederen- en kapitaalverkeer gebracht, hetgeen nog verder kan worden door speculatieve invloeden. Bovendien valt moeilijk in te zien, hoe een vrije koersvorming verenigbaar is met een — in de overgangsfase gehandhaafde — beheersing van de valutamarkt door de nationale regeringen, tenzij men de homogeniteit der „cross rates” zou opofferen, hetgeen tot een ver-gaande dislocatie van de internationale handel zou leiden ³⁾.

Het is dus zeer de vraag, of thans het geschikte moment voor de beslissende stap naar *open convertibiliteit* reeds is aangebroken.

Zou men niettemin toch tot convertibiliteit in deze vorm willen overgaan, dan mag het draagvlak niet te klein zijn. Een herhaling van de sterlingcatastrofe van 1947 moet in ieder geval worden voorkomen, daar anders het einde erger zou zijn dan het begin. Een groep landen, bestaande uit het sterlinggebied, West-Duitsland, de Benelux-landen, Zwitserland, Zweden en Italië is als basis misschien breed genoeg. Te bedenken valt evenwel, dat de Europese Betalings Unie hieraan ten offer moet worden gebracht. Saldi in convertibele en niet-converti-

bele valuta's kunnen immers niet meer op dezelfde voet worden behandeld. Dit zou betekenen dat de transferabiliteit (inwisselbaarheid van niet-convertibele valuta's onderling) met en tussen de overige E.B.U.-valuta's verloren zou gaan, zodat men in zoverre weer op het bilateralisme zou terugvallen. Deze te verwachten regressie vormt een reden te meer om op dit gebied geen on- of halfberaden stappen te doen. Met een variant op een bekend spreekwoord zouden we kunnen zeggen, dat het zaak is om geen oude schoenen weg te werpen voor men weet of de nieuwe passen.

Blijkbaar heeft de ministersconferentie in het kader van de O.E.E.S., welke op 29 en 30 October jl. te Parijs werd gehouden, de bezwaren tegen open convertibiliteit in dit stadium belangrijk genoeg geoordeeld, om voorlopig met minder genoegen te nemen. Men stelt zich voor om geleidelijk de voorwaarden voor convertibiliteit van alle E.B.U.-valuta's te verbeteren door te streven naar „verharding” van deze valuta's, welke te bereiken valt met behulp van opvoering van liberalisatie der E.B.U.-en dollarimporten. Kennelijk heeft het voortbestaan van de E.B.U., zijnde de belangrijkste creatie van de O.E.E.S., hier zeer zwaar gewogen. De mogelijkheid is evenwel niet uitgesloten, dat op deze wijze de convertibiliteit, welke toch, naar hiervoor moge gebleken zijn, een zeer nastrevenswaardig doel is, te veel op de achtergrond geschoven wordt. Aangezien de zwakste schakel de sterkte van de ketting bepaalt, moet men bij deze conceptie wachten tot de zachtste E.B.U.-valuta de vereiste graad van hardheid heeft bereikt.

Het moet daarom worden toegejuicht dat in een andere resolutie aan de Bestuursraad van de E.B.U. wordt opgedragen, na te gaan welke problemen voor het inter-Europese handels- en betalingsverkeer rijzen in geval een of meer Europese valuta's convertibel zouden worden gemaakt. Daarbij wordt gestipuleerd dat dit niet mag gaan op kosten van een verdergaande inter-Europese liberalisatie. Met deze uitspraak wordt erkend dat zich binnen de E.B.U. een belangrijk verschil in hardheid van valuta's aftekent. Uiteraard is de uitwerking van deze conceptie in hoofdzaak een kwestie van techniek. Niettemin kan reeds thans worden gezegd, dat de invoering van een *gesloten convertibiliteit* binnen de groep der relatief harde E.B.U.-valuta's (inwisselbaarheid in dollars voor elkaars saldi) vermoedelijk een eind in de juiste richting zou gaan. Op deze wijze zou een belangrijke *kristallisatiekern* gevormd worden, waarbinnen geen discriminatie meer plaatsvindt. De thans nog relatief zwakke valuta's zouden immers later, al of niet na de vaststelling van een nieuwe koerspariteit, kunnen toetreden, zodat de basis geleidelijk verbreed zou kunnen worden. Inpassing van deze gesloten convertibiliteitsclub in E.B.U.-verband behoeft in principe niet meer moeilijkheden op te leveren dan thans de deelneming van het sterlinggebied: betalingen tussen de leden worden uiteraard onttrokken aan de E.B.U.-spelregels, doch de saldi met en tussen de overige E.B.U.-landen blijven aan het verrekeningsmechanisme van de E.B.U. onderworpen. Wel rijst natuurlijk de vraag, of de evenwichtscomponent van het binnen deze versmalde E.B.U. afgewikkelde betalingsverkeer voldoende is om het kapitaal op den duur op peil te houden. Dit zou nader moeten worden nagegaan. Naar alle waarschijnlijkheid kan men, indien de convertibiliteitsclub ongeveer uit de hiervóór genoemde groep landen zou worden samengesteld, volstaan met een veel kleiner kapitaal, zodat er in geval van een „scheefheid” van het overblijvende E.B.U.-betalingsver-

¹⁾ Bank for International Settlements, Twenty-third Annual Report, 1st April 1952-31st March 1953, blz. 136.

²⁾ (Ned. vert.) De Economische Integratie van Europa, Bericht van de wetenschappelijke Raad van Advies bij het Bondsministerie van Economische Zaken, 1 Mei 1953, blz. 18.

³⁾ Zie hierover F.A.G. Keesing: Stabiele of fluctuerende wisselkoersen?, Economisch-Statistische Berichten van 22 en 29 Maart 1950.

keer vermoedelijk een ruime periode beschikbaar is voor een sanering van de zwakke partners. Overigens bestaat natuurlijk de mogelijkheid, dat een deel van het kapitaal van de E.B.U. gebruikt wordt voor de vereffening van de bestaande debet- en creditposities van de leden welke toetreden tot de convertibiliteitsclub, voor zover deze posities toe te rekenen zijn aan het betalingsverkeer tussen deze landen. Hoe dit geregeld moet worden door een of andere combinatie van bilateralisatie, consolidatie en afdekking in goud of dollars is een technische kwestie, die hier verder buiten beschouwing moge blijven. Wellicht biedt de overeengekomen vereffeningprocedure voor het geval van beëindiging der E.B.U. een zeker uitgangspunt.

Als bezwaar tegen de gesloten convertibiliteit geldt uiteraard dat de mogelijkheid van transacties in goedkope sterling ten dele blijft bestaan. Niettemin zal de omvang hiervan afnemen naar rato van de uitbreiding van de convertibiliteitsclub.

Door de resoluties van de Raad van de O.E.E.S. is de mogelijkheid om een groep convertibele valuta's te vormen dus open gebleven. Het is te hopen dat men deze kans zal aangrijpen om ernstig na te gaan, of op deze wijze een belangrijke nieuwe schrede kan worden gezet op de weg naar economische integratie.

Scheveningen.

F. HARTOG.

(Advertentie)

Opheldering inzake het prijsindexcijfer

Inleiding.

De verklaringen, ter gelegenheid van de „algemene beschouwingen” in de Tweede Kamer door de Ministers van Economische en van Sociale Zaken afgelegd met betrekking tot de gang van zaken bij de totstandkoming van de jongste loonronde, hebben in belangrijke mate bijgedragen tot het scheppen van klaarheid in de „nevelmassa” van heel en half ware geruchten, die sedert de regeringsbeslissing van 28 September jl. de ronde deden omtrent de berekening van het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud. Speciaal Minister Zijlstra, die het cijfermatige gedeelte van de uiteenzetting voor zijn rekening nam, had daarbij echter te lijden onder de handicap, dat hij dit moest doen zonder — om zijn eigen woorden te gebruiken — „de gebruikelijke hulpmiddelen”, waaronder in dit verband niet alleen te verstaan waren een bord en een ezel, maar vooral ook de formules en de min of meer uitgebreide cijfer-voorbeelden, zonder welke het nauwelijks doenlijk is de oorzaken van het verschil in uitkomst bij het gebruik van uiteenlopende methoden van berekening van het indexcijfer scherp in het licht te stellen. De Minister ging bij zijn streven naar een „non-technical” uiteenzetting zelfs zover, dat hij, zolang deze uitdrukkingen niet bij de replieken door een der Kamerleden waren gebruikt, zorgvuldig het hanteren van vaktermen als „elasticiteit van de vraag” vermeed. Vandaar, dat het zijn nut kan hebben, de overigens bijzonder heldere ministeriële uiteenzetting voor de lezers van dit blad nog iets nader te commentariëren met een (bescheiden) gebruik van deze vaktermen en andere technische hulpmiddelen.

Men weet, om welk probleem het in het onderhavige geval ging. Aan de orde was de vraag van de hoogte der a.s. loonronde, waarbij de werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers in de Stichting van de Arbeid

het in beginsel eens waren geworden, dat hierin een compensatie zou moeten worden gevonden voor (1) de a.s. huurverhoging, voor zover niet reeds gecompenseerd door de mede aanhangige voorstellen tot verlaging van een aantal indirecte belastingen, en (2) de resterende consumptiebeperking, welke zou moeten worden berekend als resultante van enerzijds de stijging van de kosten van levensonderhoud, anderzijds de reeds ingetreden loonstijgingen, beide sedert het tijdstip van de devaluatie van de gulden in September 1949. Voor een quantitative uitwerking van dit uitgangspunt moesten dus vier grootheden cijfermatig worden vastgesteld: a. de invloed op de kosten van levensonderhoud, van de komende huurverhoging; b. die van de zojuist genoemde belastingvoorstellen; c. de reeds ingetreden prijsstijgingen; en d. de sedert September 1949 gerealiseerde loonstijgingen. Van deze vier punten is in dit artikel alleen het sub c. genoemde aan de orde; voor de drie overige moge worden verwezen naar het artikel „Vier maal vijf” van de hand van Dr J. E. van Dierendonck in „E.-S.B.” van 30 September jl.

Het zgn. Interim-prijsindexcijfer en het nieuwe Nationale Budgetonderzoek 1951.

De vraag naar de reeds gerealiseerde prijsstijgingen was — behoudens een kleine correctie voor herleiding van de cijfers over het gehele jaar 1949 tot die voor de maand September van dat jaar, waarover geen verschil van mening bestond — identiek met die naar de hoogte van het prijsindexcijfer voor de kosten van levensonderhoud thans ¹⁾, uitgedrukt in het jaar 1949 als „basisperiode”. Een dergelijk indexcijfer bestaat: het wordt regelmatig door het C.B.S. gepubliceerd onder de naam „Interim-prijsindexcijfer van het gezinsverbruik”, en

¹⁾ In feite werd als uitgangspunt aanvaard de maand Maart van dit jaar, hetgeen, vergeleken bij het ogenblik der beslissing over de loonronde, geen verschil van betekenis maakte.

gaf voor Maart 1953 een hoogte van 119 pCt aan (nauwkeurig 118,6 pCt, beide cijfers exclusief wachtgeld- en werkloosheidspremie). Het is van belang er uitdrukkelijk op te wijzen, dat de juistheid van de voor de berekening van *dit* cijfer gebuikte (hierna te vermelden) formule in de recente discussies door niemand is betwist. De eerste vraag, die men zich zou kunnen stellen, is dus deze: waarom heeft men naast dit algemeen aanvaarde cijfer ooit een ander willen hanteren?

Het antwoord op deze vraag — ook door de beide Ministers uitvoerig gegeven — is in feite te vinden in de benaming van dit indexcijfer zelf: immers waarom wordt dit — en is het reeds van zijn eerste ontstaan af — als een „interim”cijfer aangeduid? Het antwoord luidt: omdat het bedoeld is als tijdelijk, nl. totdat de resultaten van een uitvoeriger budgetonderzoek dan dat, hetwelk aan dit cijfer ten grondslag ligt (en dat in 1949 had plaats gevonden), beschikbaar zullen zijn. Dit uitvoeriger budgetonderzoek is in 1951 door het Centraal Bureau voor de Statistiek gehouden, en enkele globale resultaten hiervan zijn in Maart jl. in een speciale uitgave van dit Bureau gepubliceerd ²⁾. De gedetailleerde uitwerking is echter op dit ogenblik nog niet zover gevorderd, dat men voor de berekening van het officieel gepubliceerde indexcijfer van de kosten van levensonderhoud reeds op dit nieuwe cijfermateriaal heeft kunnen overschakelen.

Wanneer dit materiaal volledig beschikbaar zal zijn, zal het een aantal aanwijsbare voordelen bieden boven dat van het budgetonderzoek 1949: ten eerste is het uitvoeriger (ca 3.000 — waarvan thans de gegevens voor ca 1.000 verwerkt — inplaats van ca 100 „steekproef”-gezinnen); ten tweede (zo nodig) omvat het, in tegenstelling tot dat van 1949, ook gezinnen uit de drie grote steden; in de derde plaats zijn de gegevens afzonderlijk verwerkt voor de verschillende gezinsgrootten, hetgeen bij het materiaal van 1949 niet het geval is; en ten slotte zijn in het onderzoek van 1951 alle groepen handarbeidersgezinnen opgenomen, terwijl dat van 1949 alleen op de meer geschoolden (en bovendien op lagere kantoorbedienden en ambtenaren) betrekking heeft. Dit laatste maakt het nieuwe materiaal dus beter geschikt om als grondslag te dienen voor de berekening van een algemeen loonverhogingspercentage. Alle bovengenoemde verschilpunten droegen er toe bij, dat men zich van de zijde van de Stichting van de Arbeid — en wel speciaal bij de groep werknemers in deze Stichting — geïnteresseerd betoonde in een alternatieve berekening van de kosten van levensonderhoud, welke op dit nieuwere en ruimere cijfermateriaal zou zijn gebaseerd.

Het C.B.S. is, voor zover de stand van verwerking en publicatie van de basisgegevens dit toeliet, aan deze wens tegemoetgekomen, en heeft ten behoeve van de Stichting „informele” berekeningen op grond van deze gegevens uitgevoerd, aanvankelijk alleen voor de afzonderlijke gezinsgrootten, later — op verzoek van de vraagstellers — ook voor een daaruit statistisch afgeleid „gemiddeld gezin”, daarbij echter er een en andermaal voor waarschuwend, dat het gebruik van de uitkomsten van deze berekeningen dat geheel voor rekening van de betrokkenen diende te blijven.

Inderdaad kan men dus zeggen, dat het bij deze berekeningen gebruikte grondmateriaal „beter” — immers vollediger en van jongere datum — was dan dat, hetwelk aan het interim-cijfer ten grondslag lag. Intussen vertoonde het voor het onderhavige doel — t.w. de bere-

kening van de consumptiebeperking *op basis van het jaar 1949* — één gebrek, nl. dat het te recent was; het verschaftte nl. niet een bredere en meer representatieve informatie omtrent datgene, wat men *voor dit doel* eigenlijk behoeft, nl. de samenstelling van het consumptiepakket *van het basisjaar 1949 zelf*. Wat men uit dit materiaal kon halen en in eerste instantie ook gehaald heeft, was een zo volledig mogelijk informatie omtrent de samenstelling *van het pakket-1951*; maar hieraan kleefde het gebrek, dat dit nu juist een pakket was, dat overwegend betrekking had op de periode na de consumptiebeperking, die immers in Maart van dat jaar was ingegaan. M.a.w. in dit pakket zat, om de woorden van Minister Zijlstra te citeren, reeds de „deuk” van de consumptiebeperking zelve, en men vreesde — terecht of ten onrechte, zie beneden — dat een op deze basis berekend indexcijfer noodzakelijk een systematische afwijking zou moeten vertonen en aldus tot een soort cirkelredenering zou leiden. Vandaar, dat men heeft gezocht naar een middel om, met de gegevens over 1951 als uitgangspunt, de samenstelling van het pakket-1949 als het ware te reconstrueren. Het is bij deze reconstructie geweest, dat het C.B.S., naar thans van regeringswege is bevestigd, min of meer is uitgegleden, en — ietwat simplistisch uitgedrukt — een fout (echter zeker *niet* een „rekenfout”) ³⁾ zou hebben begaan; meer geclausuleerd en m.i. juister uitgedrukt (volgens de bewoordingen van het eerdere ministeriële antwoord op de schriftelijke vragen van het Kamerlid Mr Burger): „van een werkhypothese is uitgegaan, welke achteraf is gebleken niet voldoende te zijn gefundeerd”.

De werkhypothese van het C.B.S.

Waarin heeft nu deze werkhypothese bestaan? De mondelinge toelichting van Minister Zijlstra heeft hieromtrent, voor zover dit zonder gebruik van formules mogelijk was, volledig opheldering verschaft. Verondersteld is nl., dat de — niet rechtstreeks waargenomen — geldbedragen of (zoals men dit technisch pleegt uit te drukken) *prijssommen*, welke per artikel in het jaar 1949 zijn besteed, tot elkaar in dezelfde verhouding hebben gestaan als de overeenkomstige, wél bij wijze van steekproef waargenomen, *prijssommen* voor dezelfde artikelen in het jaar 1951. Iets anders geformuleerd: men heeft aangenomen, dat de voor de verschillende artikelen bestede, in procenten van het totale uitgavenbedrag uitgedrukte, zgn. „*budgetquoten*” — waarvan de som dus steeds 100 pCt moet bedragen — over de periode 1949 tot 1951 onveranderd zijn gebleven. Nog anders en meer populair gezegd: men is van de veronderstelling uitgegaan, dat de „*uitgavenpotjes*” voor de verschillende artikelen van het gezinsbudget (brood, melk, aardappe-

²⁾ Ik stel er prijs op dit hier uitdrukkelijk te doen uitkomen, aangezien mijn persoonlijk aandeel bij het aan het licht brengen van het onderhavige verschil in sommige persberichten is vermeld op een wijze, als zou, mede door mijn toedoen, een zodanige „rekenfout” van het C.B.S. zijn ontdekt. In andere publicaties is — al dan niet onder vermelding van persoonsnamen — bovendien nog gesteld, dat dit door „een buitenstaander” zou zijn geschied. Zowel het een als het ander is onjuist. Mijn bemoeienis met deze aangelegenheid vloeide voort uit mijn lidmaatschap van de ambtelijke (interdepartementale) Lonen- en Prijzencommissie, te wier behoeve door het C.B.S. eveneens bepaalde berekeningen waren verricht. Het verschil in uitkomst tussen deze berekeningen en die, welke aan de werknemersvertegenwoordigers in de Stichting van de Arbeid waren verstrekt (zie bovengenoemd), leidde tot een nader onderzoek, waarbij de in de tekst vermelde „werkhypothese” voor de eerste maal explicite aan het licht trad, waarna de consequenties hiervan, zoals deze verder in dit artikel worden beschreven, werden geanalyseerd. Onder welke omstandigheden het resultaat van dit onderzoek nog juist vóór het afsluiten van het rapport der bemiddelingscommissie van de „drie wijze mannen” (Prof. F. de Vries, Ir Z. Th. Fetter en Prof. P. Borst) ter kennis van dit driemanschap kon worden gebracht, is door Minister Suurhoff in zijn mondelinge toelichting aan de Tweede Kamer uitvoerig medegedeeld („Handelingen” van Woensdag 28 October jl.). Volledigheidshalve moge ik aan het bovenstaande nog toevoegen, dat ik voor dit artikel — behoudens op enkele ondergeschikte punten, waar dit met instemming van de desbetreffende autoriteiten geschiedt — geen gebruik maak van meer of andere kennis van feiten en cijfers dan die, welke inmiddels ook reeds langs andere wegen in de publiciteit is gekomen.

³⁾ Nationaal Budgetonderzoek 1951. Uitgavenrekeningen van handarbeidersgezinnen. Utrecht, 1953.

len, kleding, schoeisel, huishuur, brandstoffen, etc.) bij de in uiteenlopende mate verhoogde prijzen van 1951 alle *hetzelfde percentage* van het — intussen als gevolg van drie loonronden uiteraard in guldens uitgedrukt gestegen — totale gezinsinkomen zijn blijven opeisen als in 1949. In *physieke hoeveelheden uitgedrukt* wil dit zeggen, dat — afgezien van een uniforme vermindering voor alle artikelen evenredig met het percentage van de totale consumptiebeperking — de gekochte *hoeveelheden* zich omgekeerd evenredig zouden hebben bewogen met de afzonderlijke *prijzen* per eenheid. Om een voorbeeld met fictieve cijfers te noemen: indien de consumptievermindering precies 5 pCt zou hebben bedragen — in de vorm van bijv. een algemene prijsindex van 120 pCt bij een loonstijging van 114 pCt ($114/120 = 95/100$) — en een bepaald artikel was tussen 1949 en 1951 juist 20 pCt, dus conform het algemeen gemiddelde, in prijs gestegen, dan is verondersteld, dat het verbruik van dit artikel met 5 pCt (dus tot 95 pCt, gelijk aan de totale consumptiebeperking) is ingekrompen; bij een prijsstijging van een ander artikel tot stel 160 pCt ($= 4/3 \times$ het algemeen gemiddelde) is een vermindering van de gekochte hoeveelheid tot $3/4$ van 95 pCt aangenomen, en zo vervolgens. Technisch uitgedrukt houdt dit in, dat voor elk artikel afzonderlijk is aangenomen *de combinatie van een inkomens-elasticiteit gelijk aan +1 en een substitutie-elasticiteit gelijk aan -1*, of wel een zodanige andere combinatie van deze deel-elasticiteiten, dat hun gecombineerde werking hetzelfde resultaat oplevert ⁴⁾.

Teneinde de betekenis en de gevolgen van deze werkhypothese — welke door Minister Zijlstra voor enkele speciale artikelen zijn gedemonstreerd — op hun algemene draagwijdte te beoordelen, is het gewenst, de hieruit voortvloeiende berekeningswijze in een formule te brengen, en deze vervolgens te vergelijken met andere, meer gebruikelijke indexcijferformules. Hierbij dient aanstonds te worden aangetekend, dat deze vergelijking nooit rechtstreeks zal kunnen plaatsvinden, omdat de bedoelde meer „geijkte” formules alle betrekking hebben op gevallen, waar men beschikt over volledige gegevens, hetzij omtrent de samenstelling van het representatieve consumptiepakket — resp. de daarbij behorende budgetquoten — uit het basisjaar (zgn. methode van Laspeyres), hetzij omtrent die van het te meten tijdvak (methode van Paasche), hetzij van deze beide perioden (gemengde formules zoals die van Irving Fisher, zie beneden noot 8). Het onderhavige geval, waar men alleen volledig cijfermateriaal ter beschikking heeft over een *tussenliggende* periode (in casu. het jaar 1951), is voor zover mij bekend, in de theoretische literatuur nooit

⁴⁾ Indien het totale geldinkomen niet veranderd was, zou het bovenstaande eenvoudiger kunnen worden uitgedrukt door te zeggen, dat voor elk afzonderlijk artikel een *prijselasticiteit van -1* (d.w.z. een gelijkblijven van het bestede geldbedrag ondanks de ingetreden verandering in de prijs per eenheid) is aangenomen. In casu gaat het echter niet om constante in geld uitgedrukte prijsommen per artikel, maar om constante in procenten uitgedrukte budgetquoten. Vandaar de iets ingewikkelder formulering in de tekst.

enigszins diepgaand behandeld, hetgeen wel enige verwondering kan wekken, indien men bedenkt, dat de beroeps-statistici toch in de praktijk ongetwijfeld moeten zijn gestuit op de moeilijkheid, zo niet de onmogelijkheid, om met de waarnemingen over de budgetquoten (in tegenstelling tot die van de prijzen als zodanig) in voldoende mate „up to date” te blijven. Hoe dit zij, het C.B.S. moest hier in theoretische zin onontgonnen en nog nauwelijks „in kaart gebracht” terrein betreden, hetgeen er mede toe moogte bijdragen om het feit, dat men hierbij tijdelijk de juiste koers min of meer is bijster geraakt, aan dit instituut niet al te zwaar aan te rekenen.

De „geijkte” indexcijfer-formules van Laspeyres en Paasche.

Teneinde de hierboven bedoelde vergelijking mogelijk te maken, is het gewenst, eerst een korte uiteenzetting te geven omtrent de beide reeds genoemde geijkte indexcijfermethodes, en met name omtrent de vraag, hoe daarbij de zgn. weging plaatsvindt. In het algemeen valt hieromtrent het volgende op te merken:

Ieder algemeen of groepsindexcijfer kan worden opgevat als een gewogen ⁵⁾ gemiddelde van een aantal afzonderlijke („partiële”) prijsindexcijfers voor bepaalde artikelen, welke elk voor zich weergeven de verhouding — al dan niet in procenten uitgedrukt — tussen de prijs van het betrokken artikel in de „te meten” periode en die in de zgn. „basisperiode”. Deze afzonderlijke „elementen” van het samengestelde indexcijfer kan men dus schrijven in de vorm van een breuk $\frac{\text{prijs } 1}{\text{prijs } 0}$, of, in sym-

bolen: $\frac{P_1}{P_0}$, waarin de cijfers 0 en 1 resp. de basisperiode

en de te meten periode weergeven. Voor het concrete vraagstuk van thans is het doelmatig, deze abstracte notatie „0” en „1” te vervangen door de betrokken jaartallen (19)49, resp. (19)53, en dus te schrijven $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$.

Vermelding verdient, dat deze partiële *prijsverhoudingen* — op enkele minder belangrijke uitzonderingen na, waarbij de gezinsgrootte een rol speelt — bij alle in discussie zijnde berekeningen dezelfde zijn geweest. De verschillen in uitkomst vloeien derhalve uitsluitend voort uit verschillen in de gebruikte wegingscoëfficiënten.

Voor deze coëfficiënten gebruikt men — hierover bestaat, zelfs bij hen, die min of meer met deze moeilijke materie bekend zijn, nog wel eens enig misverstand — niet de aangeschafte *physieke hoeveelheden* van de verschillende artikelen, maar wel hetzij de daarvoor betaalde *prijssommen*, hetzij de hierboven genoemde „budgetquoten” (hetgeen op hetzelfde neer komt, daar deze budgetquoten immers niet anders zijn dan deze zelfde

⁵⁾ Schijnbaar bestaan er ook „ongewogen” berekeningsmethoden, maar deze blijken theoretisch steeds tot een bepaalde wijze van weging te herleiden te zijn. Voor het huidige probleem zijn deze in de praktijk vrijwel nooit gehanteerde methoden niet van belang.

(Ingezonden mededeling).

N K F
N. V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

met papler geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom
koperdraad en koperdraadkabel
kabelgarnituren, vulmassa en olie

prijssommen, in percentages van de totale uitgaven uitgedrukt). Het gebruiken van de fysieke hoeveelheden als wegingscoëfficiënten zou reeds hierom onuitvoerbaar zijn, omdat deze niet in onderling vergelijkbare eenheden kunnen worden uitgedrukt (vgl. bijvoorbeeld kilogrammen brood en vlees, paren schoenen, en kubieke meters woonruimte). Daarentegen is het volkomen redelijk, de bestede *geldsommen*, resp. budgetquoten, voor de weging te gebruiken, omdat het inderdaad deze *geldbedragen* zijn, die de relatieve betekenis van de verschillende uitgavenposten, en dus ook van de stijging of daling daarvan, voor het totale uitgaven-budget van de verbruiker bepalen. Om het voorbeeld van Minister Zijlstra te gebruiken: lucifers worden in het gezinsbudget minder zwaar gewogen dan vlees, niet omdat het aantal lucifers (of doosjes lucifers) kleiner is dan het aantal kilogrammen (of ponden)⁶⁾ vlees, maar wel omdat voor lucifers in totaal een kleiner *geldbedrag* wordt besteed. Niettemin leidt deze methode — dit was een van de punten, waarop de Minister, bij gebreke van „technische hulpmiddelen”, zijn gehoor moest verzoeken hem op gezag te geloven — tot een resultaat, dat uiteindelijk de prijsverhouding van eenzelfde fysiek „pakket” op twee verschillende tijdstippen weergeeft. Waarom dit inderdaad zo is, zal uit het navolgende blijken.

Hoe de samenstelling van het bedoelde pakket is, hangt af van de periode, waaraan men de voor de weging gebruikte geldbedragen ontleent. Hiervoor bestaan in theorie (zoals wij hierboven reeds zagen niet altijd in de praktijk!) verschillende mogelijkheden. In de eerste plaats kan men hierbij uitgaan van de geldbedragen in de basisperiode, in ons geval het jaar 1949. De weging bestaat er in, dat men de partiële prijsindexcijfers $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$ voor de afzonderlijke artikelen (zie

boven) eerst stuk voor stuk vermenigvuldigt met de bijbehorende prijssommen, vervolgens de aldus verkregen producten bij elkaar optelt, en daarna de som hiervan deelt door die van de prijssommen voor de afzonderlijke artikelen (welke laatste som uiteraard gelijk is aan het totale uitgavenbedrag in geld gedurende de betrokken periode). Men verkrijgt aldus een formule van het volgende type:

$$\text{Prijssom art. A in '49} \times \frac{\text{prijs A in '53}}{\text{prijs A in '49}} + \text{id. voor art. B} + \text{id. voor C, etc.}$$

$$\frac{\text{Prijssom art. A in '49} + \text{id. art. B in '49} + \text{id. art. C, etc.}}{\text{prijs A in '49}}$$

Aangezien de prijssom voor elk artikel echter niet anders is dan het product van de gekochte hoeveelheid en de prijs per eenheid, kan men e.e.a. ook als volgt schrijven:

$$\text{Hoeveelh. A in '49} \times \text{prijs A in '49} \times \frac{\text{prijs A in '53}}{\text{prijs A in '49}} + \text{id. voor B, C, etc.}$$

$$\frac{\text{Hoeveelh. A in '49} \times \text{prijs A in '49} + \text{id. voor B, C, etc.}}{\text{prijs A in '49}}$$

Hierbij blijkt echter, dat in de teller van deze breuk de prijs van A in '49 vóór de kleine breukstreep wegvalt tegen dezelfde grootte onder deze breukstreep, zodat in deze teller slechts overblijven de producten „Hoeveelheid A in '49 \times prijs A in '53”, en zo vervolgens voor elk der andere artikelen — hetgeen dus betekent *de geldbedragen, die men in het jaar 1953 zou moeten betalen voor de in 1949 aangeschafte hoeveelheden* —, terwijl in de noemer van de breuk voorkomt het vóór ditzelfde pakket in werkelijkheid in het jaar 1949 bestede bedrag. Aldus blijkt de weging met de prijssommen van het jaar 1949

⁷⁾ Uit de onmogelijkheid om op objectieve gronden uit te maken of men de lucifers per stuk of per doosje, resp. het vlees per kg. of per pond zou moeten tellen, volgt reeds de onbruikbaarheid van deze fysieke hoeveelheden als zodanig als wegingscoëfficiënten.

als uitkomst op te leveren *de verhouding tussen de prijssommen van het fysieke pakket 1949 op twee verschillende tijdstippen*, nl. 1953 in de teller en 1949 in de noemer, derhalve:

$$\frac{\text{Som van (hoeveelheden '49} \times \text{bijbehorende prijzen '53 per artikel)}}{\text{Som van (hoeveelheden '49} \times \text{prijzen '49, eveneens per artikel)}}$$

of wel, verkort geschreven:

$$\frac{\text{Som (hoev. '49} \times \text{pr. '53)}}{\text{Som (hoev. '49} \times \text{pr. '49)}} \quad (\text{formule I}),$$

gewoonlijk in algebraïsche notatie uitgedrukt als $\frac{\sum q_{49} \cdot p_{53}}{\sum q_{49} \cdot p_{49}}$ (q = quantiteit, p = prijs)⁸⁾, hetgeen

niet anders is dan de hierboven reeds genoemde *formule van Laspeyres*. Het is deze, theoretisch en practisch „beproefde” formule, welke — met 1949 als basisperiode — voor de berekening van het officiële prijsindexcijfer wordt gebruikt.

In beginsel zou men echter, met evenveel recht als de prijssommen van het basisjaar 1949, die van het te meten jaar (dus in casu 1953), gesteld dat men daarover beschikte, als wegingscoëfficiënten kunnen hanteren. Ook dan komt als resultaat van de weging een verhoudingscijfer tussen de prijssommen op twee verschillende tijdstippen van een en hetzelfde fysieke pakket — in dit geval dat van 1953 — voor den dag, mits men hierbij althans op de juiste wijze te werk gaat. Deze juiste wijze bestaat er in dit geval echter niet in, dat men precies hetzelfde doet als hierboven geschiedde, nl. de

partiële prijsindexcijfers $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$ vermenigvuldigt met de

wegingscoëfficiënten (in casu de prijssommen 1953), en vervolgens de som van deze producten deelt door het totaal van deze wegingscoëfficiënten. In dat geval zou het resultaat namelijk zijn:

$$\frac{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53} \times \frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}})}{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53)}} \quad (\text{formule II a}),$$

en hiervan is de teller niet verder te vereenvoudigen⁹⁾. Hetgeen men in dit geval behoort te doen — men kan dit in ieder elementair statistisch handboek vinden — is, dat men in eerste instantie uitgaat niet van de afzonderlijke prijsindexcijfers $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$, maar van het omgekeerde daarvan,

(d.w.z. de prijzen van het basisjaar 1949 uitgedrukt in die in het te meten jaar 1953 als noemer, dus $\frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}}$),

en vervolgens daarop de hierboven beschreven bewerking toepast, waarna men ten slotte de uitkomst nogmaals „omkeert”¹⁰⁾. Het resultaat is dan aldus:

1

$$\frac{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53} \times \frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}})}{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53)}} \quad (\text{formule II b})$$

en dit resultaat laat zich wél verder vereenvoudigen, nl. eerst tot:

$$\frac{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53} \times \frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}})}{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53)}} \quad (\text{formule II c})$$

⁸⁾ Terwille van diegenen onder de lezers van dit tijdschrift, die — ten onrechte! — de neiging mochten gevoelen om van algebraïsche formules te „schrikken” en dus niet verder te lezen, zal in het vervolg van dit artikel alleen de schrijfwijze van de voorafgaande regel worden gebruikt.

⁹⁾ Voor de dieper gaande bezwaren tegen deze berekeningswijze zie hierna blz. 907/8.

¹⁰⁾ In feite gebruikt men hierbij dus *tijdelijk* 1953 als „basis”jaar.

¹¹⁾ De wiskundig geschoolde lezer zal hierin zonder moeite het gewogen *harmoonische gemiddelde* van de partiële prijsindexcijfers $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$ (in plaats van het bij de methode-Laspeyres gehanteerde rekenkundige gemiddelde) herkennen.

I en vervolgens tot:

$$\frac{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '49)}}{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53)}}$$

$$\frac{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '53)}}{\text{Som (hoev. '53} \times \text{pr. '49)}}$$

Som (hoev. '53 \times pr. '53) (formule b), zijnde opnieuw de Som (hoev. '53 \times pr. '49) verhouding van de prijs-sommen van een en hetzelfde fysieke pakket — in casu dat van 1953 — in de beide perioden 1953 (teller) en 1949 (noemer). Deze uitkomst staat in de literatuur bekend als de *formule van Paasche*.

Bestaat er één „juiste” formule?

Zuiver theoretisch bezien hebben deze formule en die van Laspeyres (zie boven) een volkomen gelijk recht van bestaan. In feite geven zij echter meestal verschillende uitkomsten, en wel in deze zin, dat het cijfer volgens Paasche in de regel *lager* ligt dan dat volgens Laspeyres (voor de reden hiervan zie beneden). In de literatuur is veel aandacht besteed aan de vraag, of men dit resultaat aldus moet opvatten, dat hetzij één van beide cijfers „juist” is en het andere „fout”, ofwel dat beide fout zijn in die zin, dat de „juiste” uitkomst ergens tussen deze twee in zou liggen en eventueel door een verdere wiskundige bewerking uit beide tezamen zou kunnen worden afgeleid¹²⁾. Gezaghebbende auteurs, waaronder Haberler¹³⁾ en Keynes¹⁴⁾, hebben, m.i. terecht, het standpunt verdedigd, dat binnen de hier bedoelde grenzen de tegenstelling tussen „juist” en „fout” haar zin verliest, en dat er dus niet één enkele, maar meer gelijkelijk „juiste” oplossingen bestaan. Om met de woorden van Keynes te spreken: er bestaat hier geen „roos in de schietschijf”, die men met de ene formule wel en met de andere niet zou „raken” („there is no bull's eye”). Weliswaar is langs geheel andere weg betoogd (o.a. door Pigou, Gini e.a.¹⁵⁾ dat er toch één juiste oplossing zou zijn, nl. die waarbij een stand van het indexcijfer van bijv. 120 pCt zou aanduiden, dat de verbruikers bij een geldinkomen van 120 pCt van het basisjaar op een gelijk subjectief bevredigingsniveau zouden kunnen blijven als tevoren — technisch: zich op eenzelfde „indifferentie-curve” zouden bevinden (de zgn. „indifference-defined index”) — maar deze zuiver subjectieve benadering van het vraagstuk biedt theoretisch eveneens tal van moeilijkheden¹⁶⁾ en stelt bovendien aanzienlijk hogere eisen aan het verzamelen statistische grondmateriaal, zodat zij tot nu toe in de praktijk vrijwel geen toepassing heeft gevonden, om welke reden ik haar hier verder buiten beschouwing laat. Met het normale hiervoor besproken statistische waarnemingsmateriaal (partiële prijsindexcijfers en bestede prijs-sommen per artikel) kan men als regel niet verder komen dan de begrenzing van een „zone”, waarvan meestal — maar zelfs dit niet altijd — de uitkomst van Laspeyres' formule de bovengrens en die van Paasche's formule de benedengrens aangeeft. Er is hierover uiteraard nog veel meer te zeggen, maar het bestek van dit toch reeds uitvoerige artikel laat niet toe hierop thans verder in te gaan.

Wel is het van belang nog een ogenblik stil te staan bij de vraag, waarom „Laspeyres” in de regel een hogere uitkomst geeft dan „Paasche”. De reden hiervan is, dat er een zekere waarschijnlijkheid bestaat, dat bij een

¹²⁾ Aldus o.a. Irving Fisher, *The Making of Index Numbers*, New York 1922, die als ideale formule het meetkundige gemiddelde (d.i. de 2e machtswortel uit het product) van de uitkomsten volgens Laspeyres en volgens Paasche aanbeveelt.

¹³⁾ G. Haberler, *Der Sinn der Indexzahlen*, Tübingen 1927.

¹⁴⁾ J. M. Keynes, *A Treatise on Money*, London 1930, Vol. I.

¹⁵⁾ Vgl. R. Frisch in „*Econometrica*” 1936, blz. 19 e.v.

¹⁶⁾ Dit alleen al omdat het begrip „indifferentiecurve” (of -functie) krachtens zijn aard slechts voor afzonderlijke individuen geldt, zodat een macro-economische hantering hiervan reeds vanzelf allerlei nieuwe en ten dele sterk aanvechtbare werkhypothese's zou impliceren.

AUSTIN

let eens op
hoeveel U er
op de weg
ziet

R. S. STOKVIS & ZONEN N.V.
140 dealers en subdealers,
overal in Nederland.

(Ingezonden mededeling)

uiteenlopende prijsstijging of -daling van de afzonderlijke artikelen, dus hetgeen men pleegt te noemen een „gespreid” beloop van de prijzen (en alleen in dat geval is het verschil in weging van belang; immers zolang alle afzonderlijke prijzen met eenzelfde percentage zouden stijgen of dalen, geven alle wegingen uiteraard een en dezelfde uitkomst) een verschuiving in het verbruik plaatsvindt *ten nadele* van de het sterkst in prijs gestegen of het minst in prijs gedaalde artikelen en *ten gunste* van die, welke het minst gestegen of het sterkst gedaald zijn (zgn. substitutie- of „uitwijk”-effect). In het pakket volgens Laspeyres (basisjaar) zijn deze verschuivingen in het verbruik uiteraard niet geregistreerd, in dat volgens Paasche wel. Om deze reden zal het pakket volgens Paasche in de regel iets *grotere* hoeveelheden bevatten van de weinig in prijs gestegen (of sterk in prijs gedaalde) artikelen en tegelijk iets *kleinere* hoeveelheden van die artikelen, waarbij het tegendeel het geval is, waarmede dus de lagere uitkomst van het gewogen gemiddelde, berekend op basis van dit pakket, verklaard is. Van belang is echter, dat dit resultaat *niet altijd* behoeft op te treden; het is nl. denkbaar, dat in bepaalde gevallen juist een verschuiving plaatsvindt in de richting van de *het sterkst* in prijs gestegen artikelen, bijv. als gevolg van een verandering in de smaak van de verbruikers, van invoering of opheffing van aanbodrestricties (rantsoeneringen e.d.), of ten slotte van het feit, dat de *relatief* het sterkst in prijs gestegen goederen toch *in absolute zin* de goedkoopste zijn gebleven, zodat men in geval van een gedwongen consumptiebeperking juist geheel of ten dele op deze laatste overschakelt. (Technisch uitgedrukt: wanneer er een positief „inkomens-effect” is, dat sterker werkt dan het negatieve „uitwijk-effect” of omgekeerd¹⁷⁾). Hieruit volgt tevens, dat het niet steeds zo behoeft te zijn, dat het pakket met de „deuk” van de consumptiebeperking er in een *lager* indexcijfer als uitkomst zal opleveren: het inkomenseffect werkt immers — in tegenstelling tot het uitwijk-effect — niet steeds in één richting.

De „pseudo-Paasche” formule en het zgn. kwadratische effect.

Een tweede vraag, waarbij wegens haar consequenties voor ons probleem iets langer moet worden stilgestaan, is die, waarom de zojuist als „formule II a” ten tonele gevoerde berekeningswijze in het algemeen *niet* pleegt te worden toegepast. De reden hiervoor is niet zozeer gelegen in de overweging, dat deze formule zich niet tot een constante-fysieke-pakketten-formule zou laten herleiden — in feite blijkt dit namelijk, zij het op een wat ingewikkelder wijze dan bij de formules I en IIb, toch

¹⁷⁾ De door Minister Zijlstra genoemde cijfers zouden er op kunnen wijzen, dat iets dergelijks zich in de periode 1949-1951 o.a. ten aanzien van de artikelen rundvlees en eierkolen heeft voorgedaan.

mogelijk te zijn ¹⁸⁾, en bovendien zou dit op zichzelf slechts een bezwaar van formele aard opleveren — maar wél een materieel bezwaar; *nl. dat de uitkomst van deze formule een duidelijke systematische afwijking naar boven vertoont*, welke bij een enigszins belangrijke „spreiding” van de prijsbeweging van een veel sterkere orde van grootte is dan de hierboven besproken afwijking tussen de Laspeyres- en de Paasche-formules onderling. Wat toch is het géval? Indien men de formule IIa nader in het oog vat, blijkt, dat in de teller hiervan de grootte pr. '53 — in plaats van (zoals bij formule IIb) bij de herleiding weg te vallen — *in het kwadraat* voorkomt, *nl. éénmaal als bestanddeel van de wegingscoëfficiënten* (Hoev. '53 × pr. '53) en de tweede maal als bestanddeel van de gewogen „elementen” $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$. In woorden uitgedrukt wil

dit zeggen, *dat ieder artikel, dat sterker dan de overige (d.w.z. dan het gemiddelde) in prijs is gestegen, om die reden alleen ook een hogere wegingscoëfficiënt krijgt*, en omgekeerd ieder artikel, dat bij de gemiddelde stijging is achtergebleven of eventueel zelfs in prijs gedaald, een lagere wegingscoëfficiënt. Deze invloeden heffen elkaar in het eindresultaat niet op, *maar integendeel versterken zij elkaar* ¹⁻⁾, zodat men gemakkelijk kan inzien, dat hier een belangrijke systematische afwijking kan ontstaan, die eenzijdig in opwaartse richting werkt, en wel des te sterker, naarmate de prijsstijgingen van de afzonderlijke artikelen sterker gespreid zijn ²⁰⁾. Van deze formule IIa (die ik hier gemakshalve verder als de „pseudo-Paasche”-formule zal aanduiden) kan men derhalve met stelligheid zeggen, dat zij *minder „juist”* is dan de beide eerder besproken standaard-formules — ofschoon ook hierbij de aanhalingstekens bij het woord „juist” niet mogen ontbreken! — en het is dan ook niet te verwonderen, dat zij in de praktijk niet pleegt te worden toegepast.

Vanwaar dan echter deze uitvoerige beschouwing over een methode, die door niemand in ernst wordt voorgestaan en die uiteraard ook door het C.B.S. — dat immers niet over wegings-coëfficiënten uit het jaar 1953 beschikte — niet is toegepast? Het antwoord hierop moet luiden, dat de door het Bureau wél toegepaste methode — hoewel dit niet a priori, d.i. onder alle omstandigheden, zo zou *behoeven* te zijn — in werkelijkheid, *gezien de bijzondere eigenschappen van het feitenmateriaal*, tot een systematische afwijking heeft geleid, die in feite een sterke overeenkomst blijkt te vertonen met de zojuist geschetste.

Immers, hoe laat zich de wegingsmethode, welke bij

¹⁸⁾ Dit feit (waarop mijn aandacht is gevestigd door Prof. P. de Wolff) blijkt, indien men de noemer van deze formule — Som(hoev. '53 × pr. '53) — herschrijft als: „Som (hoev. '53 × $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$ × pr. '49)” en vervolgens de gehele formule als:

$$\frac{\text{Som} \left\{ \left(\text{hoev. '53} \times \frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}} \right) \times \text{pr. '53} \right\}}{\text{Som} \left\{ \left(\text{hoev. '53} \times \frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}} \right) \times \text{pr. '49} \right\}}$$

hetgeen men in woorden kan „vertalen”

als de verhouding van de prijsommen, resp. in de perioden 1953 en 1949, van een goederenpakket van de samenstelling: Hoev. '53 × $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$. Dit is dus niet een *werkelijk*, direct of indirect waargenomen, pakket van een bepaalde periode, maar een fictief of „geconstrueerd” pakket, gevonden door op de waargenomen hoeveelheden van 1953 een herleiding met de coëfficiënten $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$ (per artikel) toe te passen, hetgeen uiteraard betekent, dat de sterk in prijs gestegen goederen ook naar verhouding versterkt in dit „pakket” vertegenwoordigd zullen zijn en omgekeerd.

¹⁹⁾ *Nl.* omdat het kwadraat van een negatieve afwijking evenzeer een positieve grootte is als dat van een positieve afwijking.

²⁰⁾ Opgemerkt zij, dat deze afwijking *precies in tegengestelde richting* werkt als die bij de „echte” formule van Paasche; immers daar werden de wegingscoëfficiënten van de in sterke mate in prijs *gestegen* artikelen iets gedrukt en die van de in prijs gedaalde of achtergebleven artikelen iets verhoogd ten opzichte van de Laspeyres-formule.

de door het C.B.S. uitgevoerde „informele” berekeningen op grond van het Nationale Budgetonderzoek 1951 is gehanteerd, in een formule uitdrukken? *Rechtstreeks waargenomen* waren hierbij uiteraard alleen de prijsommen, voor de verschillende artikelen besteed in het jaar 1951; maar op grond van de hiervoren besproken „werkhypothese” werd aangenomen, dat de verhouding tussen deze prijsommen tevens kon worden beschouwd als een aannemelijke benadering van die uit het jaar 1949. Uit hoofde van deze veronderstelling heeft men dus deze prijsommen 1951 — d.w.z. de producten „Hoev. '51 × pr. '51” — als wegingscoëfficiënten genomen, en deze verder gehanteerd *als gold het een Laspeyres-berekening* over de periode 1949/1953; d.w.z. men heeft deze coëffi-

ciënten toegepast op de „elementen” $\frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}}$ (en *niet* op de „omgekeerden” daarvan, *nl.* $\frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}}$). Het resultaat hiervan was dus de navolgende formule:

$$\frac{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51} \times \frac{\text{pr. '53}}{\text{pr. '49}})}{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51)}} \quad (\text{formule III}).$$

Vertoont deze formule III nu een „kwadratische” afwijking, analoog aan de hierboven besprokene in formule IIa? Formeel niet; immers er worden ditmaal geen prijzen '53 (of '51) *met zichzelf* vermenigvuldigd; *wel echter prijzen van 1953 met die van 1951*. En bij een bepaalde *feitelijke* constellatie van het materiaal — die in werkelijkheid bestond en gemakkelijk te constateren was — komt dit laatste in de praktijk op hetzelfde neer als een „werkelijk” kwadratisch effect: *nl. dan, wanneer de spreiding tussen de afzonderlijke prijzen in 1951 in sterke mate met die in 1953 overeenstemde*. Anders uitgedrukt: *wanneer dezelfde artikelen, die in 1953 het sterkst, resp. het minst in prijs waren gestegen, dit ook reeds in 1951 waren, levert de weging met de prijsommen van 1951 een systematische afwijking op, die in wezen van geheel dezelfde aard is als de hierboven geschetste; t.w. relatief hoge wegingscoëfficiënten voor alle tussen 1949 enerzijds en 1951/53 anderzijds het sterkst in prijs gestegen artikelen, en relatief lage wegingscoëfficiënten voor al die artikelen, welke over hetzelfde tijdvak bij de gemiddelde prijsstijging ten achter zijn gebleven.*

Wanneer men hierbij nu verder bedenkt, dat het tijdvak van 1949 t.e.m. 1951 — d.w.z. de periode onmiddellijk na de devaluatie — er uiteraard een is geweest van veel grotere absolute prijsstijgingen dan die van 1951 tot 1953 (gedurende welke laatste blijkens het interim-indexcijfer zelfs een zekere *prijzdaling* is opgetreden), dan ligt het reeds a priori voor de hand om aan te nemen, dat ook de spreiding binnen het totale „patroon” zich in overwegende mate reeds tijdens de eerste van deze beide perioden zal hebben afgetekend. Op dit punt behoeft intussen niet met min of meer plausible veronderstellingen te worden volstaan; men kan de juistheid hiervan immers in dit geval — waarbij het niet om de budgetquoten, maar alleen om de prijswaarnemingen zelve gaat — gemakkelijk post voor post aan de hand van het beschikbare cijfermateriaal verifiëren, en daarbij tevens nauwkeurig vaststellen, in welke mate de afzonderlijke artikelen tot de hier besproken afwijking hebben bijgedragen. Blijkens het voorafgaande zal men hiertoe slechts behoeven vast te stellen, welke afzonderlijke prijzen, over de gehele periode 1949/53 beschouwd, ten opzichte van het algemene gemiddelde een sterke afwijking — hetzij naar boven of naar beneden — vertonen, en vervolgens, binnen de aldus gevonden groep, in hoeverre

diezelfde afwijkingen ook reeds in 1951 bestonden. Van de posten, waarbij deze dubbele voorwaarde vervuld is, zijn het dan uiteraard vooral die met de hoogste absolute wegingscoëfficiënten in het budget, welke het sterkst voor de hier besproken systematische afwijking in het indexcijfer aansprakelijk zijn. Tot de belangrijkste van deze posten behoren — blijkens het door de Minister aan de Tweede Kamer medegegeelde — het volgende vijftal: aardappelen, koffie, rundvlees, anthraciet en eierkolen, welke alle reeds in 1951 reeds een prijsstijging van 50 pCt of meer ten opzichte van 1949 vertoonden, hetgeen dus betekende dat zij, bij toepassing van de hier besproken „formule III”, alle een *verhoogde* wegingscoëfficiënt verkregen. Bij de posten, waarmee het omgekeerde het geval is — dus die, welke zowel in 1951 als in 1953 in belangrijke mate bij het algemeen gemiddelde van de prijsstijging zijn achtergebleven — is daarentegen om dezelfde oorzaak de wegingscoëfficiënt verlaagd, zodat deze prijsdalingen slechts *verzwakt* in de einduitkomst meetellen ²¹⁾.

Versterkt of verzwakt — *ten opzichte van wat?* M.a.w. indien de hier besproken formule niet de juiste was, welke had men dan wel moeten kiezen? Uit het bovenstaande zou kunnen volgen, dat het gewraakte „kwadratische” effect in de berekening in aanmerkelijk mindere mate zou zijn opgetreden, indien men dezelfde wegingscoëfficiënten — hoev. '51 × pr. '51 — had gehanteerd *naar analogie van de methode van Paasche* (formule IIb hierboven), d.w.z. door deze te vermenigvuldigen met de

omgekeerde partiële prijsindexcijfers $\frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}}$) en vervolgens het verkregen eindresultaat nogmaals om te keren. De uitkomst zou dan zijn geworden:

$$\frac{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51} \times \frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}})}{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51)}$$

te vereenvoudigen tot:

$$\frac{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51)}{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51)}} \quad (\text{formule IV}).$$

$$\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51} \times \frac{\text{pr. '49}}{\text{pr. '53}})$$

En in de noemer van deze formule vallen dan, evenals bij de eigenlijke Paasche-methode, de onderling sterk gecorreleerde prijzen van 1951 en 1953 tegen elkaar weg.

De *kettingmethode* (Paasche 1949/51 × Laspeyres 1951/53).

Intussen moet worden erkend, dat ook deze laatste berekeningswijze niet zonder meer aanvaardbaar zou zijn, omdat zij — evenals de eigenlijke Paasche-formule — de tendentie in zich blijft dragen van een bepaalde afwijking naar beneden. *Er is intussen nog een andere formule mogelijk, waartegen dit bezwaar niet geldt*, n.l. die, welke men verkrijgt volgens de zogenaamde „ketting-methode”: d.w.z. door het indexcijfer eerst afzonderlijk te berekenen voor de beide deelperioden 1949/1951 en 1951/1953, en vervolgens de twee aldus verkregen deelluitkomsten met elkaar te vermenigvuldigen. Aangezien geen andere directe waarnemingen beschikbaar zijn dan die over het

²¹⁾ Beide groepen leiden dus uiteindelijk tot een *verhoging* van de einduitkomst. Het omgekeerde zou slechts dan het geval zijn, indien de artikelen, die in 1953 sterk in prijs waren gestegen, in 1951 nog bij het algemene gemiddelde van de prijsstijging zouden zijn achtergebleven of omgekeerd, hetgeen zich (in overeenstemming met hetgeen men a priori reeds kon verwachten) slechts bij een zeer klein aantal artikelen blijkt voor te doen.

Levensverzekering

Vertrouwelijke adviezen terzake van:

- oudedags- en gezinsverzorging;
- overdracht van bedrijf of practijk;
- bescherming van het bedrijf tegen de gevolgen van overlijden van een der firmanten

wendt U tot onze vertegenwoordigers of kantoren.

DE NEDERLANDEN 1845
alle verzekeringen

(Advertentie)

jaar 1951, ligt het voor de hand, dat men hiertoe de prijsommen van dat jaar voor *beide* deelperioden als wegingscoëfficiënten kiest, hetgeen dus (zie boven) medebrengt, dat men voor het eerste tijdvak (a.h.w. van 1951 uit terugziend) de methode van Paasche en voor het tweede (van 1951 tot 1953 vooruitziend) die van Laspeyres volgt. Het resultaat is dan:

$$\begin{aligned} \text{Voor de eerste deelperiode:} & \quad \frac{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51)}}{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '49)}} \\ \text{Voor de tweede deelperiode:} & \quad \frac{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '53)}}{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '51)}} \end{aligned}$$

Voor de totale periode: het product van deze beide (waarbij de teller van de eerste breuk wegvalt tegen de noemer van de tweede), derhalve:

$$\frac{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '53)}}{\text{Som (hoev. '51} \times \text{pr. '49)}} \quad (\text{Formule V}).$$

Bezie men deze laatste formule nader, dan blijkt in de eerste plaats, dat zij uiterlijk een sterke analogie vertoont met die van Laspeyres en Paasche. Evenals deze beide stelt zij n.l. voor de *verhouding tussen de prijsommen van een en hetzelfde pakket* — en wel een *werkelijk waargenomen* pakket, n.l. dat van 1951 —, berekend resp. in het te meten tijdvak (1953) en in het basisjaar (1949). A priori bezien levert dit dus een sterke aanwijzing ten gunste van deze formule op.

Toch is men er ook hiermede nog niet geheel. Hetgeen men aan *deze* methode zou kunnen verwijten, is n.l., dat men hierbij over de eerste deelperiode — blijkens het voorafgaande de belangrijkste van de twee! — volgens Paasche werkt, en dus (zie boven) *aan de lage kant* uitkomt. Men kan dit ook iets anders uitdrukken, n.l. door op te merken, dat de omstandigheid, dat men bij deze formule van een constant fysiek pakket uitgaat — t.w. dat van 1951, dus met de meergenoemde „deuk” van de consumptiebeperking er in — juist *geen* verdienste is, *indien men eigenlijk bedoelt* de samenstelling van het niet-„gedeuikte” pakket-1949 te benaderen. Want deze benadering zou bij gebruik van de hierbedoelde formule slechts geslaagd zijn, indien men, globaal gesproken, mag aannemen, dat *de procentuele fysieke samenstelling van*

het pakket tussen 1949 en 1951 onveranderd is gebleven; m.a.w. indien de eerder genoemde substitutie-elasticiteiten over het algemeen niet — 1, maar 0 zouden hebben bedragen (wederom bij inkomenselasticiteiten van + 1). Waarop dan uiteraard onmiddellijk de vraag kan volgen, of dit wel een zoveel aannemelijker werkhypothese zou zijn dan de door het C.B.S. aanvaarde.

De beslissende „proef op de som”

Erkend moet n.l. worden, dat de hierboven besproken (eerste) toetsing aan het feitenmateriaal — waardoor de aanwezigheid van een sterke correlatie tussen de spreiding der afzonderlijke prijzen in 1951 en 1953, en daarmee het bestaan van een bij benadering „kwadratische” invloed, op het eindcijfer, komt vast te staan — op zichzelf nog geen beslissend argument oplevert om de door het C.B.S. gevolgde berekeningswijze te disqualificeren. Immers, ook ondanks dit kwadratische effect zou de gevonden uitkomst tóch zinvol kunnen zijn, n.l. indien en voor zover de eerder (blz. 904/5) besproken werkhypothese van het Bureau met de feiten zou overeenstemmen. Wanneer het in werkelijkheid namelijk zo zou zijn, dat van elk artikel, waarvan de prijs tussen 1949 en 1951 verdubbeld was, het verbruik over diezelfde periode inderdaad zou zijn gehalveerd ²²⁾ en zo vervolgens — m.a.w. dat het kopende publiek de consumptiebeperking inderdaad op elk onderdeel van het totale verbruikspakket zou hebben laten drukken in omgekeerde evenredigheid tot de prijsstijging van het betreffende artikel — dan zou men ook op goede gronden kunnen volhouden, dat dit kwadratische element terecht in de gebruikte formule voorkomt, voor zover men zich althans ten doel stelt om uit de waarnemingen van 1951 de werkelijkheid van 1949 te reconstrueren. Men zou dan n.l. aldus kunnen redeneren (en in feite moet worden aangenomen, dat men dit op het C.B.S. gedaan heeft): „Indien van een artikel als bijv. koffie of eierkolen in 1951, als gevolg van de prijsstijging tot ongeveer het dubbele, slechts de helft van de hoeveelheden-1949 zijn verbruikt, dan betekent dit omgekeerd, dat de verbruikte hoeveelheden van dit artikel in 1949 (het te „reconstrueren” pakket) inderdaad tweemaal zo groot zijn geweest als die in 1951; en dan moet men dus ook aannemen, dat de hoge budgetquote, die bij de verdubbelde prijzen van 1951 wordt aangenomen, inderdaad ook gold bij de half zo hoge prijzen (maar tevens dubbel zo grote hoeveelheden) van 1949”. En volgens die redenering zou de berekeningsmethode van het C.B.S. dus precies juist zijn geweest.

In laatste instantie blijkt het dus ook in dit opzicht niet om een *a priori* juist of onjuist formule-type te gaan, maar om „the proof of the pudding (which) is in the eating”. D.w.z.: formule III is niet onder alle omstandigheden „slechter” of „beter” dan formule V, maar dit hangt er van af, of de meergenoemde substitutie-elasticiteiten in feite dichter bij 0 of bij — 1 liggen. En de volgende vraag is dan uiteraard: „wat weten wij hiervan?”, resp. „wat kunnen wij in concreto hiervan te weten komen?”

Het antwoord op deze vragen zou negatief moeten zijn — en de controversen tussen de beide wegingsmethoden zou derhalve onbeslist moeten blijven — indien men inderdaad over geen andere budgetquoten beschikte

dan die van het Nationale Budgetonderzoek 1951. Gegevens over één enkele periode kunnen immers krachtens hun aard geen uitsluitsel geven omtrent verschuivingen, die zich tussen die periode en een ander (vroeger of later) tijdvak hebben voltrokken. Maar in feite zijn er wél andere gegevens: n.l. die van het beperkte budgetonderzoek 1949, dat aan de berekening van het interim-prijsindexcijfer ten grondslag ligt. Weliswaar gold dit (zie boven) een wellicht te smalle en niet in alle opzichten representatieve steekproef, maar desondanks een van voldoende omvang om redelijkerwijze te mogen aannemen, dat het resultaat er van — niet alleen in de einduitkomst, maar ook voor de budgetquoten van de afzonderlijke artikelen. — niet opvallend veel van dat van een ruimere en betere steekproef zal afwijken. En juist bij de artikelen, waarop het voor de onderhavige controversen aankomt, geldt het zulk een — in statistische zin — opvallend groot verschil tussen de gereconstrueerde wegingscoëfficiënten 1949, welke immers voor de genoemde met meer dan 50 pCt in prijs gestegen artikelen ook meer dan 50 pCt van elkaar afwijken, al naarmate men de ene of de andere „werkhypothese” omtrent de elasticiteit van de vraag als uitgangspunt kiest.

Bij verschillen van een dergelijke orde van grootte dient nu het parool te luiden: „een onvolmaakte directe steekproef is altijd nog betrouwbaarder dan een hypothetische conclusie langs indirecte weg uit vollediger materiaal”. M.a.w., wanneer voor een artikel als bijv. koffie de „beredeneerde” budgetquoten volgens de ene hypothese stel 1 pCt en volgens de andere 0,5 pCt van het totale budget uitmaken, en bij de directe waarneming in 1949 (de beperkte steekproef) heeft men hiervoor stel 0,6 pCt gevonden, dan laat het, bij gebrek aan afdoend tegenbewijs, geen redelijke twijfel, dat voor dit artikel de eerste van de beide indirecte gevonden uitkomsten minder aanvaardbaar is dan de tweede; en het beste wat men in dat geval kan doen is, om voor dit artikel het (zij het onvolmaakt) waargenomen cijfer van 1949 — dus in ons voorbeeld de 0,6 pCt — voor de beide „gereconstrueerde” cijfers in de plaats te stellen.

Aangenomen moet worden, dat langs deze weg de „werkelijke” hoeveelhedsveranderingspercentages zijn berekend, welke de Minister voor de vijf eerder genoemde artikelen heeft vermeld, en welke een ondubbelzinnige bevestiging blijken op te leveren van het feit, dat, althans voor dit vijftal artikelen; de werkelijke verbruiksinkrimping, en dus de elasticiteit, tussen 1949 en 1951 bij lange na niet zo groot is geweest als met de werkhypothese van het C.B.S. (verbruiksbeperking omgekeerd evenredig met de prijsstijging per artikel) overeenkwam: voor drie artikelen lag deze inkrimping veel dichter bij 0 dan bij het volgens de bedoelde werkhypothese berekende getal, en in twee gevallen — rundvlees en eierkolen — blijkt er zelfs een verbruiksstijging (a.h.w. tegen de prijsstijging in) te hebben bestaan, waarvoor hierboven op blz. 907 reeds een mogelijke verklaring werd gegeven (zie noot 17 aldaar). Om de invloed van elk dezer vijf posten op de totale uitkomst te berekenen, zou men uiteraard nog hun absolute wegingscoëfficiënten moeten kennen, die, behalve voor aardappelen, in het gepubliceerde materiaal — waarin de afzonderlijke artikelen tot grotere groepen worden samengevat — niet te vinden zijn. De Minister heeft echter medegedeeld, dat de afwijking voor deze vijf artikelen tezamen reeds een vol punt op het indexcijfer bedraagt, en dat dit voor het totaal der volgens

²²⁾ Strikt genomen: wanneer van een artikel, waarvan de prijs van 1949 tot 1951 tot het dubbele van de gemiddelde totale prijsstijging zou zijn „uitgelopen”, het verbruik tot de helft van het algemene gemiddelde zou zijn gedaald.

dit criterium onderzochte posten tot rond 3 punten oploopt²³⁾.

Het is uiteindelijk deze (tweede) toetsing aan het feitenmateriaal geweest, welke — naar mijn mening terecht — de Minister kon doen spreken van de „evidente” juistheid van de correctie, welke door de Commissie van de „3 wijze mannen” is toegepast¹⁾ op het hoogste hun voorgelegde indexcijfer ad 121 pCt²⁴⁾, met als resultaat, dat deze Commissie ten slotte een cijfer van 119 pCt heeft aangenomen, dat — alweer blijkens mededeling van de Minister — de bovengrens vormt van de speelruimte, welke na deze correctie nog tussen de overige in aanmerking komende cijfers overbleef. Met name mag er in dit verband op worden gewezen, dat dit cijfer van 119 pCt ook nog iets hoger ligt dan het officiële interim-indexcijfer voor Maart 1953, dat, in decimalen nauw-

keurig uitgedrukt, 118,6 pCt heeft bedragen. De breedte van de overgebleven en langs zuiver statistische weg niet verandering in de krimp „zone van twijfel” mag aan de hand van de door de Minister 119 pCt als bovengrens worden gesteld.

Slotopmerking.

Dit artikel is reeds aanmerkelijk langer geworden dan de redactie van dit weekblad mij aanvankelijk aan plaats had willen inruimen. Kortere dan hier geschied is, lieten echter de „in's and out's” van deze uiterst ingewikkelde materie zich m.i. niet op voor de lezer enigszins overtuigende wijze uiteenzetten. Zelfs nu heb ik nog datgene achterwege moeten laten, wat voor mij persoonlijk mede het meest overtuigend is geweest, nl. een tweetal uitvoerige (fictieve) cijfervoorbeelden, die aantonen, tot welke belangrijke afwijkingen het gebruik van formule III — in tegenstelling tot formule V — ook reeds dan kan leiden, wanneer men *niet* van een substitutie-elasticiteit 0 of — 1, maar van een alleszins redelijke tussenliggende veronderstelling omtrent deze elasticiteiten uitgaat (m.a.w. wanneer de afwijking, die formule III geeft, weliswaar niet ten volle kwadratisch is, maar alleen een kwantitatief zwakkere tendentie in dezelfde richting vertoont), terwijl de m.i. juistere formule V in dit geval een veel betere benadering van de (veronderstelde) werkelijkheid blijft geven. Ongetwijfeld is er echter alle aanleiding om de wiskundige achtergrond van het gehele probleem nog verder met de hulpmiddelen van de moderne econometrische analyse te doorkijken, dan mijzelf met het hier gebruikte en nog steeds zeer primitieve formule-apparaat mogelijk was.

's-Gravenhage.

J. G. KOOPMANS.

²³⁾ Van nog één andere post kan aan de hand van gepubliceerde gegevens met een grote mate van waarschijnlijkheid worden aangenomen, dat zij eveneens een belangrijke invloed op het onderhavige verschil heeft gehad, nl. de post belastingen. Uit de regelmatige publicaties omtrent het interim-indexcijfer volgt nl., dat de wegingscoëfficiënt voor deze post in het waargenomen uitgavenbudget 1949 5,1 pCt bedroeg; immers het totaal *exclusief* belastingen wordt opgegeven als 94,9 pCt. Daar het eindcijfer *exclusief* belastingen in de afgeronde cijfers telkens 2 punten verschilt van dat *inclusief* belastingen, kan men voorts berekenen, dat het partiële prijsindexcijfer voor deze post ca $100/5 \times 2 =$ ca 40 punten beneden het algemene gemiddelde, dus in de buurt van 80 pCt moet liggen (hetgeen, gezien de verlaging van de loonbelasting-tarieven met ingang van 1951, ook alleszins aannemelijk is). In de publicatie omtrent het Nationale Budgetonderzoek 1951 wordt nu als budgetquote voor deze post voor het gemiddelde gezin opgegeven 3,3 pCt voor geheel Nederland en 3 pCt *exclusief* de drie grote steden. Dit betekent dus, dat, bij gebruik van deze budgetquoten op de wijze van formule III wordt aangenomen, dat ook in het uitgavenbudget 1949 de belastingquote slechts 3 of 3,3 pCt zou hebben bedragen. De reconstructie van het budget 1949 blijft voor deze, met rond 40 punten bij het algemeen gemiddelde achtergebleven, uitgavenpost dus minstens 1,8 pCt beneden de werkelijkheid (m.a.w. de invloed van de belastingverlaging wordt in dezelfde mate onderschat), hetgeen derhalve minstens 0,7 à 0,8 punt verschil in *opwaartse richting* op de einduitkomst moet uitmaken. Deze post is bijzonder interessant, omdat het in dit geval *zelfs a priori* duidelijk is, dat van een „substitutie”-effect geen sprake kan zijn, zodat hier de feitelijke bias voor de „werkhypothese” van het C.B.S. ontbrak.

²⁴⁾ Het inmiddels gepubliceerde door de Commissie gesproken van slechts 1 pCt correctie, maar dit gold blijkens de tekst van dit rapport t.a.v. het *gemiddelde* van de haar aanvankelijk voorgelegde cijfers, terwijl het hierboven in dit artikel (en eveneens door de Minister in de Tweede Kamer) genoemde getal van 121 pCt het *hoogste* van deze cijfers voorstelt. Enige tegenspraak in de gedane mededelingen bestaat op dit punt dus niet.

De woningbouw na twee wereldoorlogen

III

Vergelijkend overzicht

Nadat wij in een tweetal voorafgaande artikelen¹⁾ hebben gepoogd voor de tijd na de beide wereldoorlogen in het kort het verloop van de woningbouw te schetsen tegen de achtergrond van de economische situatie, zullen wij in het onderstaande enkele beschouwingen wijden aan een vergelijking van deze beelden. Bedoeld is slechts een aantal grote lijnen aan te geven. Meer is binnen het bestek van dit artikel niet mogelijk.

Wanneer wij de perioden na de twee wereldoorlogen bezien, valt wel in de eerste plaats op de totaal verschillende achtergrond het herstel van normale verhoudingen op het stuk van de volkshuisvesting zich moest voltrekken.

Uit de eerste wereldoorlog kwam ons land praktisch ongedeerd te voorschijn, hoe benauwd dan de laatste tijd wellicht ook geweest moge zijn. Ons productie-apparaat was echter volkomen intact en de motor behoefde slechts brandstof om weer op volle toeren te kunnen draaien. Geheel anders zag het er uit na de tweede wereldoorlog. Toen ontbrak het niet alleen aan brandstof maar ook de motor zelf miste dermate vitale onderdelen, dat het her-

stel een wel zeer moeizame en veel wijs beleid vergende zaak werd.

Kon de Overheid zich na de eerste wereldoorlog nadat de ergste schaarste achter de rug was al spoedig terugtrekken uit haar bemoeiingen met het economisch leven voor zover deze stamden uit de oorlogstijd, na de tweede wereldoorlog was zulks ten enenmale onmogelijk, welke opvattingen men ook moge hebben over de plaats, die de Overheid normaliter op het economisch erf dient in te nemen. Er moest met beperkte middelen, gewoekerd worden en nog lange tijd dienden tal van prioriteiten van overheidsweg te worden vastgesteld, omdat zulks nu eenmaal niet aan het vrije spel der krachten kon worden overgelaten. De schaarste-economie deed zich nog geruime tijd gelden na deze oorlog.

Ook voor de woningbouw was een en ander van belang. Na de eerste wereldoorlog was de nood op ander terrein al vrij spoedig gelenigd. Dit bood vanzelfsprekend de mogelijkheid meer stukken in het veld te brengen ter bestrijding van de woningnood. De eind 1920 ingetreden depressie was voorts oorzaak, dat de andere sectoren van het economisch leven onder de druk der omstandig-

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 28 October en 4 November 1953, resp. blz. 864 en 881.

heden hun aanspraken nog verminderden. Na de tweede wereldoorlog daarentegen was niet alleen de woningnood veel groter maar de concurrentie om beslag te leggen op de nodige productiemiddelen — of het nu arbeiders, materialen of kapitaalgebederen gold — was dit al evenzeer. Er was grote behoefte op vrijwel elk gebied, waarin niet op korte termijn kon worden voorzien. Bovendien bleef ditmaal — gelukkig overigens — de verwachte na-oorlogse depressie uit. Zulks betekende echter wel, dat de concurrentie er voor de woningbouw niet minder op werd.

Het verschil in de situatie spreekt nog duidelijker wanneer wij denken aan de moeilijkheden met de betalingsbalans, die wij na deze oorlog in zoveel sterkere mate hebben gekend dan na de vorige. Toegegeven moet worden dat de Regering in de jaren na 1945 aan de woningnood hoge prioriteit heeft toegekend. Maar als in een tijd, waarin de export nog hogere prioriteit moet genieten, het hout schaars is, dan zal dit in de eerste plaats worden gebruikt voor kisten om er onze landbouwproducten in te exporteren en kan eerst daarna de woningbouw aan de beurt komen. En als op een gegeven moment het betalingsbalanstekort ons land naar de afgrond dreigt te slepen en om het monetaire evenwicht te herstellen de investeringen in de woningbouw moeten worden beperkt, dan zal dit noodgedwongen moeten worden aanvaard. Wij laten hierbij in het midden in hoeverre bij een en ander de diagnose en de gekozen therapie steeds juist zijn geweest.

* *

Hierboven wezen wij reeds op het verschil in conjunctuurverloop na de beide wereldoorlogen. Voor de woningbouw is dit niet zonder betekenis. Alvorens op het feitelijk verloop van de gebeurtenissen in te gaan kan het wellicht zijn nut hebben eerst enkele algemene opmerkingen te maken over het verband tussen de woningbouw en de economische situatie.

De woning is een duurzaam gebruiksgoed, dat vele decennia mee gaat. Er is dan ook altijd een grote voorraad van, zelfs bij een woningnood als in de jaren na de tweede wereldoorlog. De aanwezigheid van deze grote voorraad compliceert de met de woning verbonden problemen echter in meer dan een opzicht. Letten wij bijv. op de prijsvorming. Wanneer geen of slechts een beperkte voorraad van een goed aanwezig is, heeft de prijs de tendentie — bijzondere markt vormen buiten beschouwing gelaten — om zich op vrij korte termijn te richten naar de productiekosten. Anders bij de woning. Immers, in verhouding tot de reeds aanwezige woningvoorraad is de nieuwe aanbouw slechts betrekkelijk gering, met het gevolg, dat zowel bij daling als bij stijging van de bouwkosten in het algemeen geruime tijd verloopt voordat de prijzen en huren van de reeds bestaande woningen zich aan de bouwkosten en de daarbij behorende huren van nieuw te bouwen woningen hebben aangepast.

Het behoeft wel geen betoog, dat juist omdat een woning zo lang meegaat, de relatie tussen woningbouw en conjunctuur geen eenvoudige is. Hierbij spelen vele factoren een rol, die bovendien niet alle in dezelfde richting werken, als daar zijn verwachtingen op korte en op lange termijn, overwegingen aan de vraag- en aan de aanbodzijde, de toestand op de kapitaalmarkt etc. Vrij algemeen echter wordt aangenomen, dat het hierboven gesignaleerde verschijnsel, dat de bouwkosten conjunctuurgevoeliger zijn dan de huren, in dit geheel een bijzondere plaats inneemt²⁾. Beschouwen wij daarom — ten einde

in het kader van dit artikel het probleem zoveel mogelijk te simplificeren — dit laatste verschijnsel als het doorslaggevend, dan kan tussen woningbouw en conjunctuur een verband worden geconstrueerd in deze zin, dat in het algemeen een periode van hoogconjunctuur in het economisch leven met oplopende bouwkosten voor de activiteit in de woningbouw ongunstig en een depressie met dalende bouwkosten daarentegen gunstig is. Een duidelijke illustratie van dit laatste levert bijv. de woningbouw in de depressie der jaren dertig.

Van buiten komende oorzaken kunnen dit verband natuurlijk verstoren. Wat gebeurt er bijv. als — vooral met het oog op het grote aantal reeds aanwezige woningen — ondanks sterk gestegen bouwkosten de Overheid een aanpassing van de huren tegenhoudt? Zowel na de eerste als na de tweede wereldoorlog hebben wij dit — en niet alleen in ons land — kunnen waarnemen.

Omdat bij de toegestane huren de nieuwbouw niet rendabel is, zou deze zonder speciale maatregelen stil komen te liggen. Dit laatste is vooral in tijden van woningnood uiteraard niet de bedoeling. Wij zien dan ook dat de bedoelde politiek ten aanzien van de huren steeds als complement heeft de een of andere vorm van subsidiëring van de nieuwbouw. In tijden van abnormaal hoge bouwkosten is er overigens ook nog een andere reden voor deze subsidiëring. Vrees voor een toekomstige daling van de bouwkosten ligt in zo'n geval namelijk wel zeer voor de hand, zodat men niet gemakkelijk tot bouwen komt tenzij ook de Overheid een deel van het risico voor haar rekening neemt.

Wordt onder normale omstandigheden een snel reageren van de huren op wijzigingen in de bouwkosten belemmerd door het loden gewicht van de bestaande woningvoorraad, wanneer de Overheid de huren fixeert, reageren zij zeker niet vlugger. Dit betekent dat het accent nog meer dan anders komt te liggen op de beweging van de bouwkosten. Wanneer bij een bepaalde stand van bouwkosten en huren de nieuwbouw op zodanige wijze wordt gesubsidieerd dat er op dat ogenblik voldoende prikkel aanwezig is om te bouwen, dan zal een stijging van de bouwkosten die prikkel doen afnemen, terwijl bij een daling van de bouwkosten het omgekeerde het geval zal zijn. Immers, eventuele wijzigingen in huren en subsidies lopen altijd achter de gebeurtenissen aan. Maar zelfs al ware dit niet zo, dan blijft er toch altijd nog de lange productieduur van een woning. Tussen het ogenblik waarop de subsidie wordt toegezegd en dat waarop de woning gereed komt verloopt al gauw een jaar, zodat men de beweging der bouwkosten toch niet kan ontlopen.

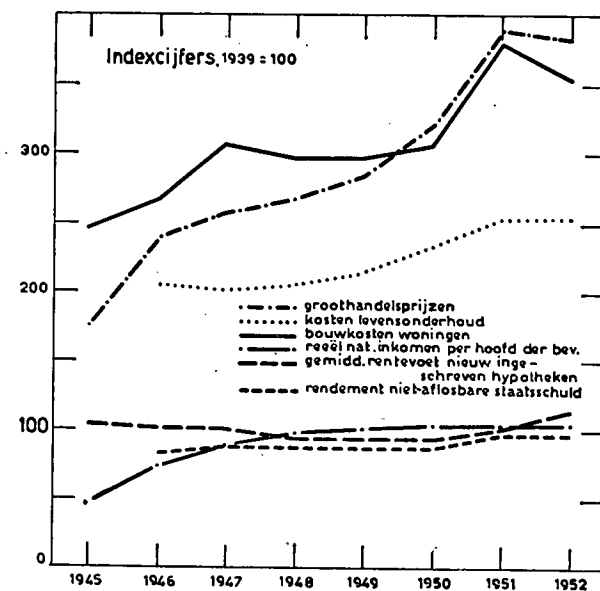
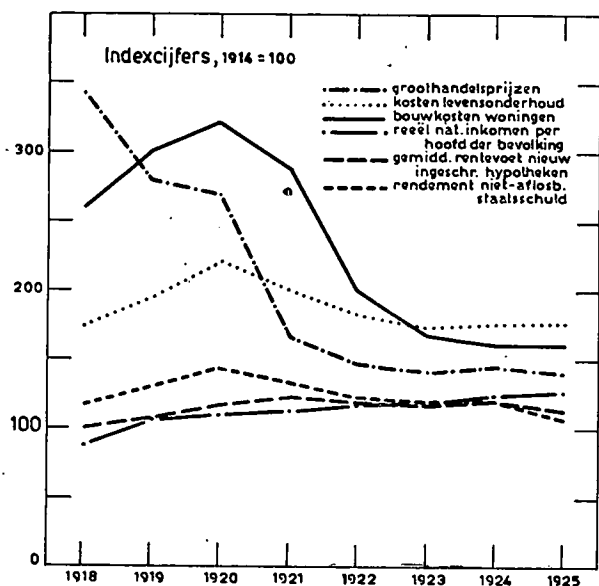
De invloed van overheidsingrijpen ten aanzien van de huren op het verband tussen woningbouw en conjunctuur is met het voorgaande uiteraard niet volledig getekend. Toch menen wij wel te mogen stellen, dat het hierboven geschematiseerde verband tussen beide in het algemeen gehandhaafd blijft. Wel is met de huurpolitiek een nieuwe factor geïntroduceerd, die zelfstandig naast de conjunctuur de bouwbedrijvigheid beïnvloedt.

* *

Keren wij thans terug naar de loop der gebeurtenissen na de beide wereldoorlogen. Wij zien dan dat na de eerste wereldoorlog de bouwkosten aanvankelijk nog bleven stijgen doch dat met de in 1920 ingetreden depressie een ommekeer kwam, waarna de bouwkosten in enkele jaren met ongeveer de helft daalden (zie grafiek I). Na hetgeen wij hierboven hebben opgemerkt over woningbouw

²⁾ Zie o.a.: „De economische ontwikkeling van het bouwbedrijf in Nederland”, door Ir J. J. van der Wal, blz. 155 e.v.

GRAFIEK I

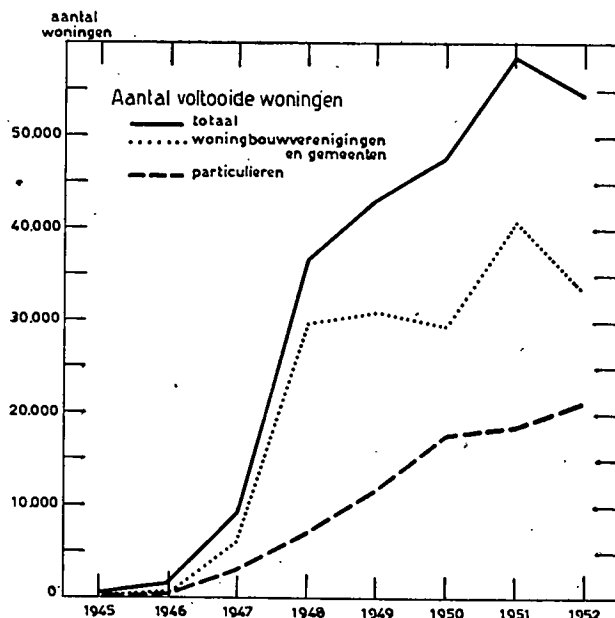
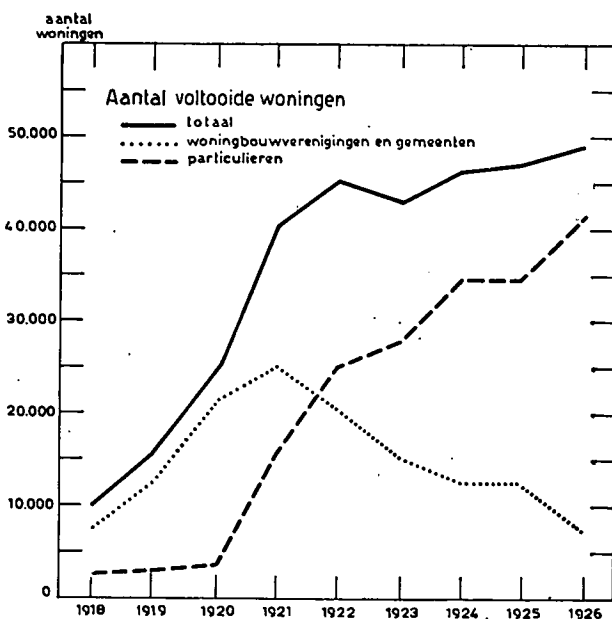

en conjunctuur behoeft het geen verwondering te wekken, dat deze ontwikkeling van grote betekenis is geweest voor de activiteit in de woningbouw. De premieregeling van 1920, die voor de particuliere bouw een premie à fonds perdu toezegde, kwam dan ook wel op een psychologisch zeer gunstig moment. Het liep storm met aanvragen en halverwege 1921 was reeds een zo groot aantal premies toegezegd, dat de Regering het met het oog op het aantal woningen in aanbouw raadzaam vond voorlopig de loketten maar te sluiten. Later werd de mogelijkheid tot het indienen van aanvragen weer geopend, maar de premie werd in een snel tempo verlaagd. Bedroeg deze zoals wij in ons eerste artikel reeds vermeldden, aanvankelijk maximaal f 2.000 per woning, eind 1921 was het maximum reeds gedaald tot f 1.200 en eind 1922 bedroeg het nog slechts f 300. Na 1923 werden geen premies meer verleend. De Overheid trok zich geleidelijk uit de woningbouw terug, niet alleen met premies voor de particuliere bouw maar ook met bijdragen en voorschotten bij de woningwetbouw. De particuliere bouw nam sprongsgewijze toe, de bouw met behulp van de

financiële paragrafen van de Woningwet daarentegen liep snel terug (zie grafiek II).

Geheel anders ziet het beeld er uit na de tweede wereldoorlog. De stijging van de bouwkosten bleef in deze periode aanhouden (zie grafiek I), hetgeen zoals wij hierboven zagen, in het algemeen een ongunstige uitwerking heeft op de activiteit in de woningbouw. Wat betreft de particuliere bouw, was dit ook inderdaad het geval. In tegenstelling tot de tijd na de eerste wereldoorlog kon deze nog steeds niet goed op dreef komen. Dit betekende echter gelukkig niet dat er nu ook weinig gebouwd werd. De woningnood dwong de Overheid zelf het risico op zich te nemen, hetgeen inhield dat op grote schaal woningwetbouw plaatsvond (zie grafiek II). Het jaarlijks door de Regering voor de woningbouw beschikbaar gestelde investeringsvolume werd ieder jaar opnieuw ten volle gebruikt en meestal nog overtroffen. In zoverre had de voor de particuliere bouw ongunstige conjunctuur voor de woningbouw in zijn geheel geen schadelijke invloed. Wel echter werden indirect de gevolgen van de conjunctuur ondervonden, omdat hetgeen in totaal voor

GRAFIEK II

de woningbouw beschikbaar kon worden gesteld mede afhang van hetgeen nodig was in de andere sectoren van het economisch leven en ook van hetgeen aan andere bouwwerken als fabrieken, kantoren, boerderijen, scholen etc. tot stand moest komen.

Wanneer wij zeggen, dat de particuliere bouw nog steeds niet goed op dreef kon worden, dan schuilt daarin zeker ook enige overdrijving. Het aandeel van de particuliere bouw neemt geleidelijk aan toe, terwijl het de vraag is of in verband met de behoefte aan arbeiderswoningen, waarin ook voor de oorlog door de particuliere bouw op onvoldoende wijze werd voorzien, terugkeer tot vooroorlogse verhoudingen zonder meer wenselijk is.

Hoe geheel anders echter de situatie is vergeleken bij die na 1918 moge nog blijken uit het volgende. Hoewel de bouwkosten in de jaren 1920 en 1950 nauwelijks verschilden, stelde de premiereregeling van 1920 een premie in uitzicht van maximaal f 2.000 (bij zware funderingen f 2.250), terwijl de premiereregeling van 1950 voor een doorsnee woning f 4.000 premie gaf en de premie verder nog tot f 5.600 kon oplopen (voor zware funderingen bovendien nog te verhogen met maximaal f 1.360). De regeling van 1920 had een overweldigend succes. Die van 1950 had weliswaar ook geen slechte ontvangst maar deed toch allerwege de klacht horen, dat de premie eigenlijk ontoereikend was en alleen aanvaardbaar voor mensen, die bereid zijn voor hun woning offers te brengen.

Het verschil is wel heel frappant. Wellicht dient de verklaring mede in het volgende te worden gezocht. Zoals wij hierboven reeds opmerkten, zijn er bij hoge bouwkosten en gefixeerde lage huren twee redenen waarom van de Overheid een subsidie wordt verlangd. In de eerste plaats is er de vrees voor een daling van de bouwkosten en voorts die vrees compensatie van de bouwkosten de gevoerde huurpolitiek. Nu is er weinig reden om aan te nemen, dat in 1950 de vrees voor een daling van de bouwkosten meer gewettigd was dan in 1920. Gezien de heersende economische theorieën, die thans in veel sterkere mate geneigdheid tot ingrijpen in het conjunctuurverloop mogen doen verwachten dan toen, is er veeleer reden voor het tegendeel. Blijft het verschil in huurpolitiek. Inderdaad is dit verschil belangrijk. Na de eerste wereldoorlog waren de huren van de nieuwbouw al spoedig vrij, ofschoon zij natuurlijk wel onder de druk stonden van de lage gefixeerde huren der oude woningen. Maar bovendien zag men de huurpolitiek toen veel meer als een voorbijgaand verschijnsel dan nu. Men zocht en vond de verklaring in de woningschaarste en verwachtte dat zij ook met die schaarste zou verdwijnen. Thans echter is de huurpolitiek ingebed in de loon- en prijspolitiek, terwijl ook de ontwikkeling der bouwkosten vooralsnog niet doet verwachten dat de toegestane huren en die, welke voor een rendabele exploitatie noodzakelijk zijn, binnen korte tijd naar elkaar toe zullen komen.

* *

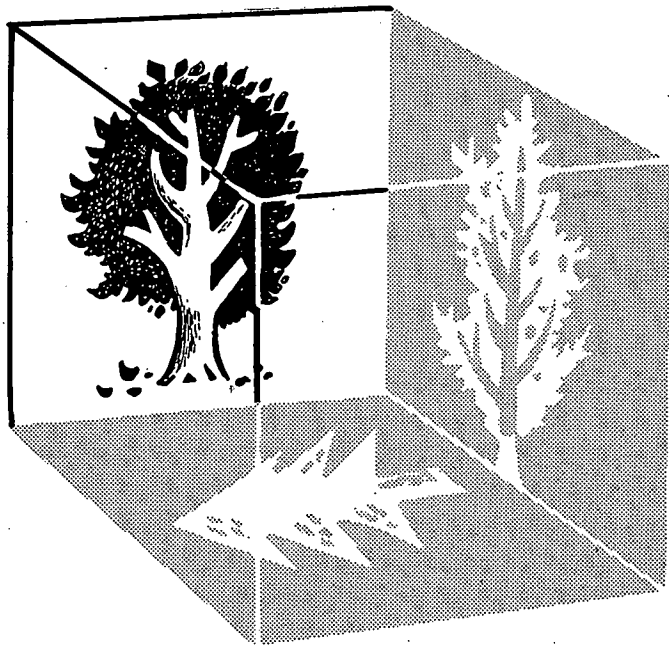
Ten slotte nog een opmerking van andere aard. Wanneer wij de woningproductie na de beide wereldoorlogen nagaan, dan zien wij dat na de tweede wereldoorlog de productie een jaar langer nodig had om op gang te komen dan na de eerste. Het verschil tussen de omstandigheden aan het einde van de oorlog als ook dat na 1945 veel herstel van oorlogschade plaatsvond, zonder dat zulks in aantallen nieuwe woningen tot uitdrukking kwam, is hiervoor een gereede verklaring. Laten wij echter de aanlooptijd buiten beschouwing en vergelijken wij de

jaren 1920 t/m 1924 met de jaren 1948 t/m 1952 dan blijken in de eerste periode rond 200.000 en in de tweede rond 240.000 woningen tot stand te zijn gekomen. Vooral in aanmerking nemend de grote concurrentie, die de woningbouw na deze laatste oorlog heeft gehad, stemt dit resultaat tot tevredenheid.

Letten wij echter op het verloop van de theoretische woningbehoefte na de beide oorlogen dan constateren wij in de eerste 7 jaren na 1918 een toeneming van de behoefte ter grootte van rond 225.000 woningen en in de eerste 7 jaren na 1945 van rond 375.000 woningen. Dit levert een verschil van 150.000 woningen, die er na de tweede wereldoorlog meer nodig waren dan na de eerste. Zoals reeds in het vorige artikel is uiteengezet, vond dit zijn oorzaak in de uitzonderlijk hoge huwelijksfrequentie na deze laatste oorlog en in het grote aantal gerepatrieerden uit Indonesië. Weliswaar zijn inmiddels deze oorzaken uitgewerkt en zal in de toekomst de behoefte-toeneming waarschijnlijk weer — evenals in de vooroorlogse jaren — liggen in de orde van grootte van 30 à 35.000 woningen per jaar. Dit neemt niet weg dat de plotselinge piek in deze cijfers na 1945 wel op een zeer ongelegen moment kwam.

Nu zou men geneigd zijn op te merken, dat wij na de tweede wereldoorlog een bevolking hadden, die ongeveer 1½ maal zo groot was als aan het einde van de eerste en dat daarom ook een 1½ maal zo grote woningproductie mocht worden verwacht. Inderdaad is de bevolking toegenomen. Maar dit betekent nog niet dat ook de woningbouw in dezelfde mate is meegegroeid. Eigenlijk was van groei helemaal geen sprake. Werden in de jaren 1920 t/m 1924 gemiddeld 40.000 woningen per jaar gebouwd, in de jaren 1935 t/m 1939 was dit gemiddeld 37.000 en hiermede jaren wij de oorlog in. Bijzondere afgezien van dit ook minder vreemd dan het lijkt. Afgezien van bouw in verband met achterstand is immers de woningproductie in de eerste plaats afhankelijk van de *jaarlijkse toeneming* van de behoefte en niet van de totale behoefte. En in deze jaarlijkse toeneming van de behoefte is praktisch in de loop der jaren geen verandering gekomen. In de jaren 1920 t/m 1924 bedroeg deze gemiddeld 33.000 en in de jaren 1935 t/m 1939 was dit gemiddelde 34.000. Deze cijfers hebben alleen betrekking op de behoefte in verband met de natuurlijke bevolkingsgroei. Op de lange duur zal ook de behoefte aan woningen uit hoofde van vervanging zich wel gaan doen gelden. In de afgelopen decennia vond echter vervanging nog slechts op zeer bescheiden schaal plaats. Hier ligt dan ook een belangrijke taak voor de toekomst.

Al was dus de bevolking na 1945 wel ongeveer 1½ maal zo groot als na 1918, dit hield nog niet in dat er nu ook onmiddellijk 1½ maal zo veel woningen gebouwd zouden kunnen worden. Nog daargelaten dat in de eerste jaren na de oorlog de materialen er al evenmin in voldoende mate waren, het aantal vakarbeiders nodig voor zulk een productie stampen nu eenmaal ook niet uit de grond. Bovendien deden de andere sectoren van de bouwnijverheid — o.a. in verband met herstel oorlogsschade en als gevolg van de industrialisatie — de woningbouw capaciteit toegenomen, zodat nu waarschijnlijk wel een peil van 65.000 woningen per jaar bereikbaar is. Of het verantwoord zou zijn dit aantal nog verder op te voeren is intussen ook met het oog op de werkgelegenheid in de woningbouw in een niet al te verre toekomst — 1960 en mogelijk nog eerder — aan twijfel onderhevig.

*U hebt
een vakje
voor
bomen...*

Voor eikebomen, beukebomen, appelbomen en nog een heleboel andere bomen. Wanneer U aan bomen denkt reageert dat vakje en dan springt diè speciale boom naar voren, welke U goed kent, of waaraan U een bijzondere herinnering bewaart. Zo is het ook, wanneer iemand iets koopt. Hij denkt aan een speciaal artikel en.... floep, daar is het vakje met een bepaald merk, dat hij kent, waarvan hij weet, dat het goed is. Kortom, waarvan hij de gunstigste indruk heeft ontvangen. Hij denkt aan het merk, dat het duidelijkste in dat vakje is „afgedrukt”. Wij kunnen U helpen te bereiken, dat dit Uw naam, Uw merk is. Het grote percentage onzer relaties, die deze gunstige toestand hebben bereikt, is hiervan het overtuigende bewijs.

**RECLAME ADVIESBUREAU ERKEND ADVERTENTIEBUREAU
B. VAN BORSSUM WAALKES . VONDELLAAN 53 BAARN - TEL. 2196**

Het monetair nationaal overzicht

Door de herwaardering van de monetaire politiek, welke in het jongste verleden kan worden geconstateerd¹⁾, vormt de monetaire analyse een onmisbaar instrument voor een juist inzicht in de economische ontwikkeling en de economische politiek. In ons land is op dit gebied door het Centraal Planbureau belangrijke arbeid verricht. Het door dit bureau ontworpen begrippenapparaat en de in de verschillende Centraal Economische Plannen gebezigde analyse verdienen dan ook ongetwijfeld een ruimere belangstelling dan die, welke tot nu toe uit enkele schaarse publicaties is gebleken.

Als bijlage I is aan het Centraal Economisch Plan 1953 toegevoegd een monetair overzicht, waarbij in één overzichtelijke tabel een aantal inkomens- en bestedingsstromen (tabel I, deel A) en het geheel der daarbij behorende financieringsposten (zie tabel, deel B) tot uitdrukking worden gebracht. Ten einde een praktisch hanteerbaar hulpmiddel voor de analyse van de monetaire toestand te verkrijgen, wordt in deze bijlage — als noodzakelijk minimum — naast een totaal-kolom voor

¹⁾ Zie bijv.: „The Revival of Monetary Policy”, de meest recente publicatie van het Internationale Monetair Fonds.

de Nederlandse volkshuishouding in zijn geheel, een overzicht geboden van drie sectoren, t.w. het Rijk, de lagere publiekrechtelijke lichamen en de particuliere sector. De laatste sector omvat de gezinnen, alle bedrijven (met uitzondering van de banken in hun geldschepende functie) en alle pensioen- en verzekeringsfondsen. Hoewel een splitsing van de particuliere sector noodzakelijk moet worden geacht²⁾, is zulks in het overzicht, waarschijnlijk om technische redenen, achterwege gelaten.

De totaal-kolom, welke voor iedere post de totaal-cijfers voor de drie sectoren gezamenlijk bevat, geeft voor de verschillende financieringsposten (zie de tabel, deel B) bovendien aan de verhouding tussen het geheel van deze sectoren enerzijds en de geldschepende instellingen en het buitenland anderzijds³⁾. Deze ver-

²⁾ Vergelijk: J. Lintner: „The Theory of Money and Prices”, in „The New Economics”, London, 1952, blz. 515: „... the liquid balances of different important groups of holders behave very differently. . . . moreover shifts in balances between different types of holders may be of substantial importance, quite apart from changes in the totals of all balances held”.

³⁾ Van de financieringsposten in de tabel hebben de met * aangeduide bedragen in de totaal-kolommen betrekking op de verhouding van de Nederlandse volkshuishouding, dus van het geheel der drie sectoren, tot het buitenland; de overige bedragen betreffen de verhouding der drie sectoren gezamenlijk tot de geldschepende instellingen.

Monetair overzicht (in mrd gld)

		Tot.	Rijk	Lag. publ. lich.	Part. sect.
A. Primair inkomen 20,26 (2,51)	+ Netto-inkomens overdrachten				
	+ 0,— (0,79)				
	directe belastingen	×	2,92	—	—2,92
	overdr. van Rijk aan lagere publ. lich.	×	—1,10	1,10	×
	eigenlijke ink. overdr. van Overheid	×	—1,03	—0,25	1,28
		×	0,79	0,85	—1,64
Beschikbaar inkomen 20,26 (3,30)	— Bestedingen				
	— 18,46 (2,49)				
	consumptie		16,95	2,43	
	netto-investeringen ..		1,51	0,06	
			18,46	2,49	
B. Inkomensoverschot 1,80 (0,81)	+ Vooraf vaststaande kap. transacties				
	+ —0,05 (0,18)				
	kap. overdr. om niet.			0,23*	—0,25
	nwe langlopende leningen			0,01*	—0,12
	gecontracteerde aflossingen			—0,29*	—0,27
	inhaal bel. achterstand			×	0,82
			—0,05		0,18
Financieringsoverschot 1,75 (0,99)	+ Niet vooraf vaststaande kap. transact.				
	+ 0,10 (—0,24)				
	nwe langl. cred. en afl. uit buitenl.			0,02*	—0,10
	id. tussen sectoren onderling en van geldschepende instellingen			0,08	0,11
	afl. staatsschuld i.v.m. bel.betaling.			×	—0,25
				0,10	—0,24
Bruto-liquiditeitsvermeerdering 1,85 (0,75)	— Toeneming actieve geldcirculatie				
	— 0,15 (×)				
Netto-liquiditeitsvermeerdering 1,70 (0,75)	toeneming inactieve geldhoeveelheid			0,62	×
	toeneming sec. liq.: — termijndeposito's			0,17	×
	— overige sec.liq.			0,16	×
	afnemning buitenl. schulden aan:				
	— binnenl. sectoren			—0,16	—0,23
	— banken			0,99	0,98
	— buitenland			—0,08*	×
				1,70	0,75

houding betreft de crediettransacties op korte en lange termijn en de kapitaaloverdrachten-om-niet.

In de tabel is dit overzicht — in enigszins gewijzigde opstelling — weergegeven, waarbij met uitzondering van de post netto-inkomenoverdrachten alleen de totaalcijfers voor de Nederlandse volkshuishouding en — steeds in de tweede kolom of tussen haakjes — de cijfers voor de sector Rijk (betreffende het jaar 1952) zijn vermeld. In het totaal-cijfer voor de drie sectoren vallen de kapitaaloverdrachten, het inhale van de staatsschuld i.v.m. belastingbetaling tegen elkaar weg. Dit geldt eveneens voor andere mutaties in de credietverhouding en voor de kapitaaloverdrachten-om-niet tussen deze sectoren.

Het in genoemde bijlage geboden overzicht — opgesteld door het Centraal Planbureau in nauwe samenwerking met het Ministerie van Financiën, De Nederlandsche Bank, het Centraal Bureau voor de Statistiek en een aantal deskundigen — en de toelichting hierop munten uit door overzichtelijkheid en helderheid. Een enkele kritische opmerking is dan ook geenszins bedoeld om aan deze prestatie afbreuk te doen.

Door de gekozen rangschikking was het mogelijk — zowel voor iedere sector, als voor het totaal van de drie sectoren — vier saldi te trekken, nl. *het inkomenoverschot, het financieringsoverschot en de bruto- en de netto-liquiditeitsvermeerdering.*

Het inkomenoverschot wordt gedefinieerd als het saldo van de inkomens- en bestedingsstromen (zie de tabel, deel A), en is voor de volkshuishouding als geheel gelijk aan het overschot op „lopende rekening” van de betalingsbalans met het buitenland ⁴).

Voor het berekenen van het financieringsoverschot en de liquiditeitsvermeerdering wordt een onderscheid gemaakt tussen de mutaties in de liquiditeiten (kortlopende credietverhoudingen en kasvoorraden) en in de kapitaaltransacties op lange termijn. De laatste worden weer gesplitst in vooraf vaststaande en niet vooraf vaststaande kapitaaltransacties. Deze splitsing is gebaseerd op de veronderstelling, dat de huishoudingen zich bij het besluiten tot hun bestedingen niet slechts kunnen en zullen baseren op het beschikbare inkomen, maar tevens op die financieringsposten, die bij het begin van dat tijdvak met een zodanige mate van zekerheid voorzienbaar zijn, dat de overdragende sectoren hiermede als een vaststaande „verplichting” — en dienovereenkomstig de ontvangende sectoren als iets, waarop zij een zeker „recht” hebben — moeten, resp. kunnen rekenen.

Het inkomenoverschot, vermeerderd met de vooraf vaststaande kapitaaltransacties op lange termijn, levert het financieringsoverschot op. Het financieringsoverschot, vermeerderd met de niet vooraf vaststaande kapitaaltransacties, geeft de bruto-liquiditeitsvermeerdering aan.

Ten slotte worden de mutaties in de kasvoorraden gesplitst in een „actief” en een „inactief” gedeelte, omdat de bruto-liquiditeitsvermeerdering geen zuivere maatstaf van de verbetering in de liquiditeitspositie wordt geacht. Een deel van deze liquiditeitsvermeerdering kan namelijk in wezen gebonden zijn door een toenemende behoefte aan geldmiddelen in verband met een stijging van de prijzen en/of omgezette hoeveelheden, hetgeen tot uitdrukking wordt gebracht in een toeneming van de actieve geldcirculatie. Deze toeneming is dus noodzake-

lijk om de binnenlandse omzetten soepel te doen plaatsvinden. De bruto-liquiditeitsvermeerdering minus de toeneming van de actieve geldcirculatie vormt de netto-liquiditeitsvermeerdering.

De vraag rijst, of op deze wijze criteria zijn verkregen op grond waarvan kan worden beoordeeld, of er sprake is van monetair evenwicht, of dat een verstoring van dit evenwicht in inflatoire dan wel deflatoire zin aanwezig is te achten. Het Planbureau meent deze vraag bevestigend te kunnen beantwoorden.

In de eerste plaats zou het financieringsoverschot een aanwijzing geven voor het al dan niet bestaan van *extern monetair evenwicht* en derhalve een centrale betekenis hebben. Blijkens de uitspraak op blz. 30 van het Plan geeft het begrip financieringsoverschot voor de volkshuishouding als geheel het bedrag aan, dat met het na te streven betalingsbalanssaldo zinnig vergeleken kan worden. Het betalingsbalanssaldo wordt hierbij in een ongebruikelijke betekenis opgevat, nl. als het saldo op lopende rekening, vermeerderd met de vooraf vaststaande kapitaaltransacties. Er is evenwicht, wanneer het aldus omschreven betalingsbalanssaldo gelijk is aan nul.

In de tweede plaats zou in een afwijking tussen de veranderingen in de actieve geldcirculatie en de trendmatige ontwikkeling een aanwijzing voor een verstoring van het *interne monetaire evenwicht* worden gevonden. Het monetaire evenwicht, zo wordt opgemerkt, is niet gegarandeerd, indien de totale geldvoorziening in overeenstemming is met de actieve geldbehoefte. Een verstoring kan zich immers in de prijzen en omgezette hoeveelheden zelf doen gevoelen, nl. indien zij van hun trendmatige ontwikkeling afwijken (prijsinflatie, resp. volumeflatie dan wel deflatie).

In de derde plaats zouden de mutaties in de inactieve geldhoeveelheid en de secundaire liquiditeiten — in samenhang met de totale bedragen van de in omloop zijnde primaire en secundaire liquiditeiten — kunnen worden beschouwd als een aanduiding van de *potentiële inflatie*. Deze wordt dus gevormd door het totaal van de liquiditeiten in handen van de particuliere sector ⁵), voor zover niet gebonden door de actieve geldbehoefte.

* *

Bij een beoordeling van deze conclusies kan allereerst de vraag worden gesteld, of de premisse waarvan wordt uitgegaan, wel in overeenstemming is met de werkelijkheid. Het is immers geenszins zeker, dat de huishoudingen zich bij hun bestedingen zullen laten leiden door het te verwachten financieringsoverschot (= inkomenoverschot + vooraf vaststaande kapitaaltransacties op lange termijn). Zijn in dit verband de verwachtingen ten aanzien van het prijsverloop, de winstmogelijkheden, etc. niet belangrijker, waarbij de financiering zich in de vorm van het aanspreken van eigen kasvoorraden en secundaire liquiditeiten, het opnemen van afbetalingscredieten, bankcredieten, de uitgifte van obligaties of aandelen etc. als een passieve factor aansluit?

Zou men desalniettemin dit uitgangspunt aanvaarden, dan rijst vaststaande de vraag, of de indeling in wel en niet vooraf vaststaande kapitaaltransacties, zo niet volkomen arbitrair dan toch niet vrij willekeurig is. Waarom worden bijv. de buitenlandse hulp, de oorlogsschade-uitkeringen, de woningbouwcredieten, de credieten aan overheidsbedrijven en de inhaal van de belastingachterstand beschouwd als vooraf vaststaand en de aflossing van de

⁴) Het inkomenoverschot werd in het verleden door het Centraal Planbureau aangeduid als kasoverschot of kapitaaloverschot. De term kasoverschot is blijkbaar afgeschaft en wordt in het Plan 1953 nog slechts abusievelijk gebruikt, zoals bijv. op blz. 33 en 34.

⁵) Het is niet duidelijk, waarom de liquiditeiten in handen van de lagere publiekrechtelijke lichamen worden buitengesloten.

staatsschuld i.v.m. belastingbetaling als niet vooraf vaststaand?

Was de buitenlandse hulp in het verleden niet zo weinig vooraf vaststaand, dat de publicatie van het Centraal Economisch Plan in het verleden steeds ernstig werd vertraagd? Vonden geen onvoorzienbare versnellingen en vertragingen in de oorlogsschade-uitkeringen en de uitgifte van woningbouwcredieten met het oog op de werkgelegenheidssituatie plaats? Staat het inhalen van de belastingachterstand wel vooraf vast, of hangt dit misschien mede af van de omstandigheden, waaronder en het klimaat, waarin de belastingambtenaar zijn nuttige arbeid verricht, op welk fiscaal klimaat de Minister van Financiën slechts zeer ten dele invloed kan uitoefenen? Blijkt niet uit de uiteenlopende schattingen, die het Planbureau in 1953 van het inhalen in 1951 en 1952 maakte (met verschillen van ca f 200 mln), dat zelfs ex post dit bedrag niet vaststaat?

Zou men in deze gedachtengang het inhalen van de belastingachterstand als niet vooraf vaststaand beschouwen en daarentegen de aflossing van staatsschuld i.v.m. belastingbetaling als wel vooraf vaststaand — op grond van een door het Planbureau bij een vorige gelegenheid gebezigd argument, dat het hier een contractuele verplichting van het Rijk betreft, ook al staat de omvang van deze aflossing niet geheel vast — dan zou het financieringsoverschot van het Rijk in 1952 niet minder dan een miljard gulden geringer zijn geweest. Waaruit geconcludeerd zou kunnen worden, dat deze grootheid weinig houvast biedt voor een beoordeling van de monetaire situatie.

Ziet men vervolgens deze moeilijkheid af, dan rijst de vraag, of het financieringsoverschot een aanwijzing geeft voor het al dan niet bestaan van extern monetair evenwicht en welke normatieve betekenis hieraan kan worden toegekend. Het Planbureau is van mening, dat normaliter het externe monetaire evenwicht een voorwaarde voor een verantwoord economisch beleid is. Naar onze mening behoort dit voor de relatief korte periode, waarop de jaarplannen betrekking hebben, geenszins het geval te zijn ⁹⁾. Zo kan worden geconstateerd, dat de in ons land in de jaren 1951 en 1952 gevoerde economische politiek in verband met de precaire goud- en deviezenpositie vooral was gericht — en terecht — op een versterking van het externe monetaire evenwicht. Anderzijds kan uit overwegingen verband houdende met conjunctuur- en werkgelegenheidspolitiek eveneens worden gestreefd naar een versterking van het monetaire evenwicht. (Men bedenke, dat extern monetair evenwicht in de bovenomschreven betekenis bij verschillende niveaus van werkgelegenheid kan worden gerealiseerd). De vraag kan dan ook worden gesteld, of het begrip financieringsoverschot een zo centrale betekenis heeft als het Planbureau doet voorkomen. Bovendien dreigt men aldus in een weinig gelukkige terminologie verzeild te geraken.

Het interne monetaire evenwicht en de verstoringen hiervan worden, zoals gezegd, bepaald door de mutaties in de actieve geldcirculatie enerzijds en de trendmatige ontwikkeling van de economie anderzijds. Een beoordeling van de inhoud en de normatieve betekenis van het begrip intern monetair evenwicht is slechts mogelijk, indien nader inzicht wordt verschaft in wat onder een trendmatige ontwikkeling wordt verstaan. Is het bijv. in overeenstemming met een trendmatige ontwikkeling, wanneer verbeteringen in de productiviteit tot uitdrukking

komen in een daling van het prijsniveau, of wordt verondersteld, dat deze stijging van de productiviteit wordt verdisconteerd in een nominale verhoging van de inkomens bij een gelijkblijvend prijsniveau? Of wordt misschien een zachte inflatie, een lichte stijging van het prijsniveau — bij onveranderde invoerprijzen — als een normale trendmatige ontwikkeling beschouwd? Is een antwoord hierop verkregen, dan rijst vervolgens de vraag, welke betekenis aan het intern monetair evenwicht als criterium voor de economische politiek kan worden toegekend en hoe dit criterium zich verhoudt tot de norm van extern monetair evenwicht. In het Plan wordt opgemerkt, dat afwijkingen van het interne monetaire evenwicht toelaatbaar zijn te achten, nl. indien en voor zover het bereiken van andere doeleinden, die ermede in strijd zijn, prevaleert.

Ten slotte kan nog de vraag worden gesteld, of bij het begrip potentiële inflatie geen rekening dient te worden gehouden met mutaties in de kortlopende schuldverhoudingen ten opzichte van andere sectoren, banken of buitenland, daar deze mutaties invloed kunnen uitoefenen op de dispositieruimte, die de economische subjecten voor de financiering van hun bestedingen menen te hebben. In deze gedachtengang zou in de netto-liquiditeitsvermeerdering een aanwijzing voor de potentiële inflatie worden gevonden.

Wij concluderen, dat het monetair overzicht van het Planbureau enige belangrijke vragen onbeantwoord laat en op verschillende punten een nadere toelichting behoeft. Een uiteenzetting hieromtrent is gewenst, mede in verband met het feit, dat het economisch politiek zich ook in ons land vooral van monetaire en financiële instrumenten bedient, zodat voor een volledig inzicht in de economische ontwikkeling een helder begrip van de monetaire situatie onmisbaar is.

⁹⁾s-Gravenhage.

J. W. DE POUS.

LONDON LETTER

Once again the Queen has been to Parliament to read her gracious Speech telling her faithful Commons the legislation programme for the coming year. That programme is as full of fireworks as Guy Fawkes night, and if when the session ends the faithful Commons are not as tired, over-excited and irritable as the children who stayed up too late enjoying the bonfire, I miss my guess.

Any proposals which affect the House of Lords are bound to be highly controversial, but talks are to be held to see if some measure of agreement can be reached on the question of reducing the number of members, eliminating in whole or in part the hereditary principle, introducing women into that House, and creating precedent by having elected members. The Socialists are in a dilemma for they have long criticised the House of Lords, and yet its reform will deprive them of a complaint that the Lords are supporting the Tories.

Steps are being taken to reopen the Liverpool cotton exchange. For some obscure reason the very mention of such a move excites a lot of emotion-charged shouting about speculating. The metal markets have reopened in London with little comment except criticism of the Government's disposal of stocks of the first metals to be freed. Yet at the mention of cotton, the fat is in the fire.

Then we are to hear the Government detailed propo-

⁹⁾ Het economisch beleid zal er dan ook stellig niet op gericht dienen te zijn de jaarlijkse fluctuaties in de voorraadvorming en de invoer door bijv. exportbevorderende en exportbelemmerende maatregelen te neutraliseren.

sals for dealing with television development. If ever after-dinner party chatting lags, just start up the subject of television in any shape or form, and there'll be no need to worry about the lack of conversation. Though there might be worry over the disappearance of amicability.

The age-long struggle between the town and the countryside will flare up as new means of improving agriculture are aired, and it is unlikely that the split will be purely on party lines. The rural vote is fairly potent and it knows what it wants.

Now all these subjects should provide enough fun for those who like controversy in large doses, but the list is not yet ended. Road safety is to be considered and there is a possibility that pedestrians will have to behave sensibly. And that is Revolution with a capital letter. Not that the motorist and cyclist have been translated into plaster saints. No, no. They will probably be called upon for more sacrifices for the common good.

And finally, we are to have a bash at rent reform. Here the fireworks have already started because the broad principles have been enunciated. The proposals are only the beginning of dealing with a highly complex problem. The problem is, I believe, much more acute in this country than in Holland, because rent control existed since 1914.

At first sight the raising of rents by a given percentage appears to be fair, but in this country so many anomalies exist that the adoption of an overall increase would aggravate the differences still further. The White Paper issued this week says „recent investigations have shown that tenants are paying very different rents for identical houses in the same street — it may be for adjoining houses”. Certainly to speak of „extraordinary discrepancies” is not to exaggerate.

To attempt to introduce any degree of justice into this problem which I have already described as „complex”, requires a complex solution. The proposals set out in the White Paper are certainly complex, though I have yet to be convinced that they are a solution. And in case any reader should think I am biased, let me hasten to explain that I am one of the 4 million householders in Great Britain who own their own homes, subject to a loan. Rent just doesn't affect me.

In order to see the proposals at all clearly, we must first look at the rating system which is the foundation of the new proposals, then at the proposals and finally, how they would work out. Every house — and other landed properties too — has a gross rateable value (GRV), and a statutory deduction (SD) has been allocated to each GRV. Incidentally the SD varies according to whether the house is in London or the provinces. After SD has been deducted from the GRV, the remainder is called, reasonably enough, the net rateable value (NRV). The statutory deduction is the amount which the landlord can claim for repairs and maintenance, and the rates and Schedule A income tax are levied after the SD has been deducted. I want to digress for a moment to say that if a landlord imagines he has spent more on repairs than his SD, he has to apply for additional relief from income tax and supply all the evidence which tax authorities need to convince themselves that the claim is genuine.

A Committee reported this year that house repairs were costing on an average about three times the amount for 1939, and hence the first step towards relieving landlords of the squeeze between a fixed rent and rising costs

is to permit a rent increase equal to twice the SD, so that the statutory deduction will be three SD. This is an improvement over a plain percentage increase, but it is to be limited. The old rent plus twice the SD is not to exceed twice GRV, and if it does then down comes the rent increase. I must look up that reference in my classical dictionary about Procrustes.

The landlord will not be entitled to claim his rent increase, whether twice the SD or not, if he has not spent a certain sum on the property and he is given the choice between two standards. Either he shall have spent at least three times the SD in the last year, or at least six times the SD in the last three years.

At this stage an example will probably help, and to avoid confusion the statutory deductions used are those relating to the provinces.

	Col. 1 £	Col. 2 £	Col. 3 £	Col. 4 £
G.R.V.	15	20	30	12
S.D.	6	8	8	5
N.R.V.	9	12	22	7
Max. rent increase (2SD)	12	16	16	10
Rent ceiling (2 GRV)	30	40	60	24
Repairs expend. last yr: ..	18	24	24	15
last 3 yrs: ..	36	48	48	30

The examples show some curious points. If the rent of a house in Col. 1 is to rise to a ceiling of £ 30, after allowing a maximum increase of £ 12, the rent at this moment is obviously £ 18. But the lucky landlord of this house is permitted to make this increase if, and only if, he spent £ 18 on the house last year, or £ 36 in the last three years. In other words, this fortunate fellow can claim his extra rent if he spent either the whole of last year's rent on the repairs, or if he has forgone two years' rent of the last three. Aneurin Bevan dubbed the scheme „a mouldy turnip”, and for once I am in agreement though I disagree with his solution of house nationalisation.

The house discussed above is one of the extremes, but not the worst. The most extraordinary is shown in Col. 4, where the landlord must have sacrificed more than his rent last year or have spent £ 30 out of the £ 42 received during the last three years. But the other examples show that the limitations are very severe. If, to return to Col. 1, the rent is now, say, £ 25, the landlord will be able to raise the rent by only £ 5 to the ceiling of £ 30. Thus we find that the new allowance for repairs will be the old SD (£ 6) plus £ 5, a total of £ 11. The landlord will have to make this do to meet bills which have increased threefold since 1939. And it seems that he will get this meagre addition only if he proves that he spent either £ 12 last year or an average of £ 10 in each of the last three years!

So much for the details from the landlord's side. What of those whose rent was £ 18 (Col. 1) and whose rent can be, if the proposals become law, raised to £ 30? Of course, they have been living at a low rent for years; perhaps their wages have taken that into account. In any case, an increase of 66.2/3 per cent is more than somewhat. If — and I think readers will understand my insistence on the qualification — landlords are to benefit on anything but the most insignificant scale, two consequences will follow. Either housing spending will be cut down or wage claims will be advanced. Yet the idea of extra wages is quite unfair, for they will be granted, according to tradition, irrespective of living accommodation.

Moreover, the valuations of all the houses in the land are being revised in order to eliminate anomalies: This

seems to imply a raising of those values which are lower than they should be rather than a lowering of those which are too high. Tenants are therefore likely to get a double shock when the new values are adopted. First they will have to pay rates on increased assessments, and secondly they will be liable to have their recent ceilings raised. Suppose that the house in Col. 1 transfers to Col. 2. The tenant would be liable to an increase of 33.1/3 per cent on the rates, and to have his ceilings raised from £ 30 to £ 40. Quite how the landlord would stand is not clear until all the details are published, but it would seem that if he has proved his case once — and in this instance at the lower level — he need not do so again.

The gold reserves are still rising — slowly, but convertibility seems further off than ever. The overall pattern of international trade is becoming more favourable for the sterling area, and to this degree convertibility — whatever the word means — is a more practical proposition. The nearer the reality comes, however, the more respect is shown for the difficulties once irresponsibly shrugged off.

London, November 6th 1953.

HENRY HAKE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De November-ultimo, die voorheen vanwege de grote onttrekkingen, die dan, voornamelijk voor cash-betalingen in de agrarische sfeer, plegen plaats te vinden, op de geldmarkt met angst en beven werd tegemoet gezien, werd gedurende de verslagweek geruisloos gepasseerd. Het optreden van geldmarktverkrappingen is onder de huidige omstandigheden, en zolang er geen wijziging komt in de geldmarktpolitiek van de monetaire autoriteiten, dan ook practisch uitgesloten. Juist op dit laatste punt begint er echter de laatste tijd bij sommigen enige twijfel te rijzen, waarvan een iets minder uitgesproken vaste stemming voor langlopend papier het gevolg is. Van enigerlei aanbod in de betreffende termijnen is echter nog geen sprake. De marktnoteringen voor drie, resp. vijfjaarspapier ad circa 1, resp. 1½ pCt die aanmerkelijk

liggen beneden de afgiftetarieven ad 1½, resp. 2½ pCt waartegen (althans tot dusverre) het Ministerie van Financiën dit papier verkocht, zijn practisch nog geheel nominaal van karakter.

De kapitaalmarkt.

De buitenlandse aankopen in Koninklijke Olie kregen gedurende de verslagweek een zodanige omvang, dat een van de beurscommentaren van een lawine sprak. Deze lawine doet het aanbod van middelen bestemd zowel voor wél als niet zgn. risicodragende beleggingen, toenemen. Daar op de aandelenmarkt emissies, de grote baissefactor van de afgelopen jaren, de laatste tijd practisch ontbreken, is een koersstijging hiervan het gevolg. De gedwongen omzetting van converteerbare obligaties in aandelen Koninklijke doet bij sommige institutionele beleggers de reeds grote liquiditeit nog verder stijgen. Op de markt voor vastrentende beleggingen ziet men momenteel allerlei verschijnselen, die herinneren aan de „goedkoop geld”-periode van enkele jaren geleden. Zo bijv. de talrijke emissies van 3½ pCt pandbrieven tegen koersen van 99 of zelfs 98½ pCt en advertenties van instellingen die hypothecair crediet aanbieden (rentevoet soms 3½ pCt). Het verschil met vroeger alleen is, dat thans geen Minister van Financiën als zondebok voor de lage rentestand fungeert.

Aand. indexcijfers.	30 Oct. 1953	6 Nov. 1953
Algemeen	158,1	160,8
Industrie	220,1	223,2
Scheepvaart	165,6	166,7
Banken	139,5	144,7
Indon. aand.	56,3	57,1
Aandelen.		
A.K.U.	176½	180
Philips	179½	185
Unilever	215	214¾
H.A.L.	134¾	137½
Amsterd. Rubber	90¾	93¾
H.V.A.	106¾	112½
Kon. Petroleum	333	345½
Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	7913/16	79¾
3-3½ pCt 1947	993/16	999/16
3 pCt Invest. cert.	1009/16	100¾
3½ pCt 1951	102	1023/16
3 pCt Dollarlening	96¾	96¾
Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	102½	102½
3½ pCt Bataafsche Petr.	102	101½
3½ pCt Philips 1948	101¾	100¾
3¾ pCt Westl. Hyp. Bank	99	99

J. C. BREZET.

ONDERNEMINGEN,

die het beste leidende personeel zoeken,

speciaal met economische scholing, roepen sollicitanten op door middel van een annonce in de rubriek

„VACATURES”

Het aantal reacties, dat deze annonces tot gevolg hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk, omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert.

Oprachten voor het volgende nummer dienen Dinsdag a.s. in ons bezit te zijn.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 October 1953

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen .. f.	113.441.535.77	Kapitaal	f. 49.000.000 -
Nederlands		Reserve	19.000.000 -
Schatkistpapier ..	429.700.000.-	Bouwreserve	1.000.000 -
Ander Overheidspapier ..	71.864.302.05	Deposito's op Termijn ..	204.144.857.78
Wissels	14.944.996.59	Crediteuren	700.910.612.41
Bankiers in Binnen- en Buitenland... ..	27.516.724.38	Geaccepteerde Wissels ..	1.397.959.56
Effecten, Syndicaten en Waarden	58.269.154.72	Door Derden	
Prolongatiën en Voor-schotten tegen Effecten ..	25.998.415.17	Geaccepteerd	1.832.979.70
Debiteuren	244.474.629.62	Overlopende Saldi en	
Deelnemingen (incl. Voorschotten) ..	5.914.543.99	Andere Rekeningen ..	19.837.892.84
Gebouwen	5.000.000.-		
	<u>f. 997.124.302.29</u>		<u>f. 997.124.302.29</u>